

Over Marken en Malen

Een oude, gemeenschappelijke beheervorm als
nieuw verdienmodel voor natuur en landschap?

Ruurd van Donkelaar
Christel Vandermaelen

Koekangerveld, december 2013

Colofon

“Over Marken en Malen”

*Een oude, gemeenschappelijke beheervorm als
nieuw verdienmodel voor natuur en landschap?*

Opdrachtgever: InnovatieNetwerk

Projectleider InnovatieNetwerk: Mw. ir. Marleen H.A. van den Ham

Opdrachtnemers/auteurs:

Christel Vandermaelen en Ruurd van Donkelaar

Buurtgroen (www.buurtgroen.com)

Koekangerveld, december 2013

Deze rapportage is opgesteld in het kader van het InnovatieNetwerk-thema
“Natuur en landschap: Naar nieuwe vormen van betrokkenheid en financiering”.

Postbus 19197

3501 DD Utrecht

Tel.: 070 – 378 5653

www.innovatienetwerk.org

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Summary	5
Samenvatting.....	7
1 Inleiding.....	9
1.1 Maatschappelijke context	9
1.2 Opdracht.....	9
1.3 Uitgangspunten, randvoorwaarden en voorselectie	10
1.4 Aanpak.....	12
1.5 Rapportage	12
2 Casus Zeijen: analyse.....	14
2.1 Oriëntatie	14
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	14
2.3 Huidige situatie, eigendom en beheer van landschapselementen.....	18
2.4 Toekomstige ontwikkelingen, wensen en kansen	20
2.4.1 Gemeentelijk beleid	20
2.4.1 Landbouwvisie Zeijen	20
2.4.2 Omgevingsplannen Zeijen	21
2.4.3 Ontwikkeling nieuwe landgoederen	21
2.5 Stakeholdersanalyse.....	22
2.5.1 Gesprek met Stichting Zeijerwiek	22
2.5.2 Gesprek met Belangenvereniging Schoolkring Zeijen.....	22
2.5.3 Gesprek met Boermarke Zeijen	23
2.5.4 Gesprek met gemeente Tynaarlo.....	24
2.5.5 Gesprek met waterschap Noorderzijlvest.....	24
2.5.6 Gesprek met Staatsbosbeheer	25
3 Casus Veeningen: analyse	26
3.1 Oriëntatie	26
3.2 Landschappelijke ontwikkeling	26
3.3 Huidige situatie, eigendom en beheer van landschapselementen.....	29
3.4 Toekomstige ontwikkelingen, wensen en kansen	30
3.4.1 Gemeentelijk beleid	30
3.4.2 Dorpsvisie Veeningen.....	30
3.5 Stakeholdersanalyse.....	33
3.5.1 Gesprek met bewoners van Veeningen	33
3.5.2 Gesprek met gemeente De Wolden.....	33
3.5.3 Gesprek met Drents Landschap	34
3.5.4 Erven Ten Kate	34
4 Toekomstscenario's.....	35
4.1 Aanpak.....	35
4.2 Toekomstscenario's voor Zeijen	35
4.2.1 Stichting Zeijerwiek, ongewijzigd	35
4.2.2 Dorpslandgoed, samenwerking van diverse eigenaren.....	38
4.2.3 Fusie van Stichting Zeijerwiek met Boermarke Zeijen	41

4.3	Toekomstscenario's voor Veeningen	43
4.3.1	Bewoners nemen percelen vergaand in beheer	44
4.3.1	Bewoners nemen percelen in eigendom	46
5	Conclusies.....	47
5.1	Conclusies casus Zeijen	47
5.2	Conclusies casus Veeningen.....	49
5.3	Conclusies ten aanzien van een nieuw malegenootschap.....	50
6	Draaiboek voor de implementatie van een malegenootschap.....	51
6.1	Casus Zeijen	51
6.2	Casus Veeningen	53
7	Documentatie.....	55

Summary

InnovatieNetwerk is concerned with thinking about nature and how to manage it. *InnovatieNetwerk* does this in a number of ways. One of these ways is the search for new methods of financing the implementation and maintenance of nature. Because both of these have come under pressure due to a number of economic and social developments, *Probos* was tasked by *InnovatieNetwerk* in 2011 with carrying out a study regarding the re-introduction of the medieval concept of collective ownership. It is from this idea of ownership that local citizens/owners would regulate the common use and maintenance of common woods and forests. In the report “Nieuwe Malebossen” (a new idea for collectively-owned woods) *Probos* describes how collective ownership could be re-introduced as a new means of financing the maintenance of woods and nature. Consequently, the theory must now be tested in practice.

InnovatieNetwerk has tested the concept of “a new idea for collectively-owned woods” in three different locations: in the Veluwe through *Probos*, who worked with Staatsbosbeheer (the forestry commission); through *Bureau Overland* in two locations in Brabant; and through *Buurtgroen* in Drenthe, where residents in two locations invest time in the maintenance of the landscape and nature. It is being investigated whether collective maintenance can mature into genuine collective ownership.

This report is a result of the investigation in Drenthe.

Buurtgroen has approached this investigation as a study from the bottom up. It describes how residents in Zeijen and Veeningen have taken in hand the maintenance of landscape, woods and nature near their villages.

In Zeijen, residents belonging to the Stichting Zeijerwiek have already been managing the moors, hedgerows and other aspects of nature in their area for almost 30 years. This is carried out in consultation with owners and other relevant parties.

So as to gain insight into both the reality of this management and the possibility of implementing new collective ownership, discussions are taking place with representatives of almost all the relevant landowners: Tynaarlo council, waterschap Noorderzijlvest (i.e. Polderboard), Staatsbosbeheer and the Boermarke (i.e. farmers collective) in Zeijen.

All parties regarded management by residents as a positive development. But the land administrators were a little reserved with regard to selling land to the Stichting Zeijerwiek. Despite the fact that, at the time of the investigations in autumn 2012 and spring 2013, the sale of land by the forestry commission (via the government) was apparently being implemented, the sale of the area around Zeijen was not expected because of its value as a landscape, as well as its cultural/historical worth. Furthermore, the objectives and responsibilities of the council, polderboard and forestry commission meant that the voluntary sale of land was not a real option. Several of those interviewed could not see any advantage in a new form of collective ownership with regard to existing, legally established bodies such as the association, foundation, cooperative and, in the case of Drenthe, the farmers’ collective, the Boermarke.

Stichting Zeijerwiek saw no advantages in ownership. The management role as it currently exists within the foundation works to the satisfaction of all parties. When the Brusse study of 2013 also

revealed that owning nature is apparently not attractive to residents and private owners, it was no longer extensively investigated as to which steps should be taken for implementing new collective ownership.

Volunteers in Veeningen were busy planning how to make the heart of their village more liveable. They wanted to start managing plots of common land, owned by the De Wolden council, and woodland owned by the Drents Landschap (Drents Landscape), as well as private woodland. The buying of plots was not ruled out if the owners were prepared to sell their land. In Veeningen the investigation was also carried out through discussions with representatives of various involved parties, such as De Wolden council and Drents Landschap. These bodies also remained positive about the initiative of residents contributing to the maintenance and design of the different plots of land.

From these discussions it emerged as important that, for collective management, it is necessary to make clear rules for agreements, responsibilities, rights and accountability / liability, certainly if the residents add (recreational) elements.

The pilot study in Zeijen has already produced results. There has been a shift in the consciousness of the committee of Stichting Zeijerwiek. They now recognize the necessity of taking the next step towards collective maintenance. In the autumn of 2013 the parties which are involved are sitting round a table to discuss a covenant. The aim is that all parties should determine clear agreements over use, management, rights and obligations. Maybe not collective ownership to the letter, but certainly in spirit.

In Veeningen they are also busy determining necessary agreements, tasks, responsibilities and rights. Should their environment be threatened, a number of residents is still prepared to buy at least some of the plots of land. The Brusse study (2013) can help them take the right legal step.

Samenvatting

InnovatieNetwerk werkt aan omslagen in denken en handelen op het gebied van natuur en natuurbeleid. Dat doet *InnovatieNetwerk* via een aantal sporen. Een van die sporen is een zoektocht naar nieuwe financieringsconstructies voor de realisatie en het beheer van natuur. Omdat door tal van economische en maatschappelijke ontwikkelingen natuurrealisatie en natuurbeheer onder druk komen te staan, heeft *Probos* in 2011 in opdracht van *InnovatieNetwerk*, een bureaustudie uitgevoerd naar de herintroductie van het Middeleeuwse malegenootschap. Vanuit zo'n genootschap beregelden lokale bewoners/eigenaren het gezamenlijke gebruik en beheer van de gemeenschappelijke bossen. In het rapport "Nieuwe Malebossen" beschrijft *Probos* hoe het malegenootschap weer geïntroduceerd zou kunnen worden als een nieuwe financieringsvorm voor bos- en natuurbeheer. Vervolgens moest het theoretische concept getoetst worden aan de praktijk.

InnovatieNetwerk heeft het concept "nieuwe malebossen" in de praktijk laten toetsen in drie verschillende situaties: door *Probos* op de Veluwe, in samenwerking met Staatsbosbeheer; door *Bureau Overland* in twee situaties in Brabant, en door *Buurtgroen* in Drenthe, waar bewoners in een tweetal situaties tijd investeren in het onderhoud van landschap en natuur. Er wordt verkend of dit gezamenlijk beheer kan uitgroeien tot een echt "malegenootschap". Het voorliggende rapport is een verslag van de verkenning in Drenthe.

Buurtgroen heeft de verkenning aangepakt als studie van "onderaf". Er is beschreven hoe bewoners in Zeijen en Veeningen het beheer van landschap, bos en natuur rondom hun dorpen zelf ter hand hebben genomen.

In Zeijen beheren de bewoners vanuit de Stichting Zeijerwiek al bijna 30 jaar veentjes, houtwallen en andere natuurelementen in hun omgeving. Dit wordt gedaan in samenspraak met de eigenaren en andere betrokken partijen.

Om inzicht te krijgen in de concrete beheerssituatie en de mogelijkheid van de implementatie van een nieuw malegenootschap, zijn er gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van bijna alle betrokken terreineigenaren: de gemeente Tynaarlo, het waterschap Noorderzijlvest, Staatsbosbeheer en de Boermarken Zeijen.

Alle partijen zagen het beheer door de bewoners als een positieve ontwikkeling. Ten aanzien van de verkoop van terreinen aan de Stichting Zeijerwiek waren terreinbeheerders terughoudender. Ondanks het feit dat, ten tijde van het onderzoek in najaar 2012/voorjaar 2013, verkoop van terreinen van Staatsbosbeheer door de Rijksoverheid leek te worden opgelegd, werd de verkoop van het gebied rond Zeijen niet verwacht vanwege de grote landschappelijke en cultuurhistorische waarden. De eigen doelstellingen en verantwoordelijkheden van de gemeente, het waterschap en Staatsbosbeheer maakte bovendien dat men vrijwillige verkoop geen reële optie vond. Meerdere geïnterviewden zagen ook geen voordelen in een nieuwe organisatievorm "het malegenootschap" ten opzichte van de al bestaande rechtsvormen als de vereniging, stichting, coöperatie en in Drenthe ook nog de boermarken.

Stichting Zeijerwiek zag zelf ook geen voordelen in het eigenaarschap. De beheersrol zoals deze nu werd vormgegeven vanuit de Stichting, werkt naar tevredenheid van alle partijen. Toen uit de studie van Brusse (2013) bovendien bleek dat natuureigendom niet aantrekkelijk is voor de

bewoners, private eigenaren, is niet meer uitputtend verkend welke stappen genomen zouden moeten worden voor de implementatie van een “nieuw malegenootschap”.

In Veeningen waren vrijwilligers bezig met plannen om het hart van hun dorp Veeningen leefbaarder te maken. Hiertoe wilde men percelen gemeentegrond en bospercelen van Drents Landschap en particulieren in beheer nemen. Koop van percelen werd niet uitgesloten als de eigenaren bereid zouden zijn om terreinen te verkopen.

Ook in Veeningen is het onderzoek uitgevoerd door gesprekken te voeren met vertegenwoordigers van een aantal betrokken partijen, zoals de gemeente De Wolden en Drents Landschap. Ook hier stonden zij positief tegenover het initiatief van de bewoners om zelf bij te dragen aan onderhoud en inrichting van de verschillende percelen.

Uit de gesprekken kwam echter wel naar voren dat het bij dit gemeenschappelijke beheer noodzakelijk is om afspraken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en aansprakelijkheid helder te regelen, zeker als de bewoners (recreatieve) elementen toevoegen.

De pilotstudie in Zeijen heeft wel gevolgen gehad. Het bewustzijn bij het bestuur van de Stichting Zeijerwiek is gegroeid ten aanzien van de noodzaak om een volgende stap te gaan maken in het gezamenlijk beheer. In najaar 2013 zitten de betrokken partijen gezamenlijk om tafel om te praten over een convenant. Doel is om afspraken over gebruik, beheer, rechten en plichten van alle betrokken partijen helder vast te leggen. Misschien geen malegenootschap naar de letter, maar wel naar de geest.

In Veeningen is men ook bezig alle benodigde afspraken, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden vast te leggen. Een aantal bewoners is nog steeds bereid om zelf (een deel van) de bospercelen aan te kopen, indien hun leefomgeving in het geding zou komen. De studie van Brusse (2013) kan hen helpen om de hierbij passende rechtsvorm te kiezen.

1 Inleiding

1.1 Maatschappelijke context

We leven in een maatschappij waarin veel verandert. De overheid stoot taken af, soms naar lagere overheden, soms naar marktpartijen of particulieren. Subsidies worden ingetrokken of in ieder geval verminderd. Begrotingstekorten maken dat er flink bezuinigd gaat worden. En bezuinigingen van de overheid betekenen een enorme aderlating voor de natuur. In 2012, tijdens de start van het onderzoek naar de implementatie van de nieuwe malegenootschappen, zien organisaties als Staatsbosbeheer zich genoodzaakt om kleine snippers natuur buiten de ecologische hoofdstructuur te verkopen. 'Snippers', zoals houtwallen en geriefhoutbosjes, die vaak cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol zijn, vormen een ecologische schakel tussen grotere natuurgebieden en de groenvoorziening (tuinen en openbaar groen) in de bebouwde omgeving. Als ze verkocht worden aan de hoogst biedende en hun huidige bestemming verdwijnt, dan bestaat de kans dat de waarden die ze vertegenwoordigen verloren zullen gaan.

Mensen lijken steeds individualistischer te worden. Ze laten zich niet meer voorschrijven wat ze moeten doen, maar willen zelf kiezen wat ze willen. Daar waar mensen vroeger gebonden waren aan een dorp of gemeenschap en zich verbonden met de idealen en overtuigingen van de eigen groep, verhuizen mensen nu makkelijk en zoekt iedereen wat hem of haar past. Dankzij moderne media en vervoersmiddelen is de wereld toegankelijk voor iedereen. Afstanden spelen geen rol meer.

Toch is er ook een omgekeerde tendens te zien, een keerzijde: ook al is de wereld –al dan niet virtueel– ons thuis geworden, we hebben behoefte aan contacten in onze eigen omgeving. Mensen gaan weer op zoek naar verbindingen met gelijkgestemden in de buurt of mensen met verwante idealen. Mensen met wie zij samen dingen kunnen doen. Niet virtueel, maar fysiek. Vaak is het de zorg om de natuur die hen verbindt of de behoefte om de eigen leefomgeving mooier en leefbaarder te maken. Een natuurlijke speelplek voor de kinderen, een dorpsommetje of een gezamenlijke moestuin.

Er zijn inmiddels tal van voorbeelden van bewoners die zelf het heft in handen nemen en het voortouw nemen om initiatieven te starten die vroeger waren voorbehouden aan de overheid, soms eenvoudig, soms ook heel complex. Kenmerkend voor deze situaties is dat de bewoners geen eigenaar zijn van de betrokken percelen, maar dat men wel het beheer overneemt. De bewoners zijn bereid om hierin te investeren, in tijd en/of geld. Het feit dat overheden taken afstoten biedt in dezen dus een kans.

1.2 Opdracht

In 2011 heeft *Probos* onderzoek gedaan naar het oude systeem van malegenootschappen. In de Middeleeuwen werden bossen in gemeenschappelijk gebruik genomen. Als gevolg van de toegenomen bevolkingsdruk was er regulering van en toezicht op het gebruik nodig om de beschikbaarheid van bos naar de toekomst toe te garanderen. De gezamenlijke eigenaren, de

geërfd, vormden een soort vereniging, het malegenootschap. De geërfd hadden bepaalde rechten, uitgedrukt in waardelen. Binnen dit genootschap waren taken toegewezen aan bestuurders (volmachten) en werden afspraken gemaakt over het gebruik en onderhoud van het bos. Eén maal per jaar kwamen de geërfd bijeen om over het beheer te praten tijdens een zogenaamde holtprake, een algemene ledenvergadering.

Probos heeft onderzocht of en in welke vorm dit concept past in de huidige maatschappij en het huidige bosbeheer. Omdat de studie laat zien dat herinvoering van het malegenootschap in een nieuwe stijl zeer goed mogelijk lijkt te zijn, is *InnovatieNetwerk* op zoek gegaan naar partijen die geschikte locaties voor een pilot konden vinden om het concept te implementeren. *Buurtgroen* is één van de partijen die deze verkenning heeft uitgevoerd.

Samengevat luidde de opdracht aan *Buurtgroen*: zoek een geschikte locatie voor een nieuw malegenootschap en stel een plan van aanpak op voor de implementatie. Als output werd verwacht:

- Analyse van de situatie en het bereik: stakeholdersanalyse; omvang, aard en ligging betrokken percelen, randvoorwaarden en financiële situatie;
- Inventariseren bewonerswensen en –ideeën en aanwezige capaciteiten;
- Grof ontwerp voor besturing/organisatie, financiering, herinrichting en beheer van het groen en de tijdspaden;
- Een stappenplan voor de gekozen specifieke situatie;
- Publicatie in de vorm van een rapport en managementsamenvatting. Dit rapport bevat aanbevelingen voor de belanghebbenden.

1.3 Uitgangspunten, randvoorwaarden en voorselectie

Buurtgroen is een netwerkorganisatie die zich bezig houdt met groene participatieprojecten in het landelijk gebied. *Buurtgroen* heeft als uitgangspunt dat de realisatie van een buurtplan altijd de betrokkenheid van bewoners vergroot, zodat zij ook echt mee gaan doen aan uitvoering. Een plan moet ook leiden tot vergroting van de biodiversiteit en de belevingswaarde van het groen verbeteren. Het is voor ons bovendien belangrijk dat het plan past in het landschap, zoals dat historisch in de buurt is ontstaan. Deze uitgangspunten hebben meegespeeld bij het zoeken van een mogelijke pilot.

De pilot moest tevens voldoen aan de door *Probos* gestelde criteria (cf. notitie dd. 26 april 2012, Caspar de Groot & Jan Oldenburger):

1. De eigenaar/beheerder moet ervan overtuigd zijn dat het concept Nieuwe Malebossen in zijn/haar bos kan gaan werken en volledig achter het ontwikkelen van het concept staan. Vooral in de opstartfase zal er veel input vanuit de eigenaar/beheerder worden gevraagd. Zonder inzet en enthousiasme voor het concept zal dat een probleem op kunnen leveren;
2. De eigenaar/beheerder moet bereid zijn om de geërfd specifieke rechten te geven, bijvoorbeeld ten aanzien van vruchtgebruik of medezeggenschap.
3. Er moeten voldoende potentiële 'geërfd' in de directe omgeving van het bosgebied aanwezig zijn. Dit kunnen zowel bedrijven als particulieren zijn. In het geval van particulieren moeten deze bij voorkeur gebruik (kunnen) maken van het betreffende bosgebied, zodat er een belang is en ze zich er betrokken bij voelen. Een woonwijk of zeer betrokken gemeenschap in de nabijheid van het bos is een vereiste. Daarnaast moeten deze potentiële geërfd voldoende (financiële) capaciteiten hebben om een geldelijke of een bijdrage in natura (vrijwilligerswerk) te kunnen leveren.

4. Het bos moet aantrekkelijk genoeg zijn en voldoende ‘producten’ bieden die eventueel ‘verkoopbaar’ zijn aan geërfden. Een zeer jong bos (<10 jaar) zal bijvoorbeeld op het gebied van bosproducten nog niet zo veel opleveren en een minder aantrekkelijk bosbeeld geven en is daardoor waarschijnlijk minder interessant dan een ouder bos. Bossen voor het concept Nieuwe Malebossen voldoen bij voorkeur aan de volgende randvoorwaarden:
 - Het bos moet een minimale oppervlakte van 50 hectare hebben, zodat meerdere functies en verschillende activiteiten binnen het bos gerealiseerd kunnen worden voor een grote groep geërfden.
 - Bij voorkeur is er diversiteit in leeftijd en boomsoorten (aantrekkelijk bosbeeld), zodat het goed ‘verkoopbaar’ is aan geërfden. Een combinatie van bestaand bos en een (nog aan te leggen) jong bos behoort ook tot de mogelijkheden.
 - Het bos is opengesteld of openstelling voor de deelnemers van het malegenootschap moet tot de mogelijkheden behoren.
 - Mogelijkheden tot het leveren van tegenprestaties zijn een pre. Dit kan in de vorm van bijvoorbeeld:
 - o het organiseren van evenementen en bijeenkomsten voor en door geërfden (vergaderingen, BBQ’s, speurtochten, etc.), bijvoorbeeld op open terreinen of in gebouwen;
 - o de beschikbaarheid van brandhout;
 - o het geven van inspraak in bepaalde onderdelen van het beheer behoort;
 - o begeleide excursies met deskundige gidsen;
 - o het onder begeleiding (i.v.m. vermijden pluk van zeldzame of giftige paddenstoelen) plukken van badstoelen.
5. Het Malegenootschap mag geen inperking van de huidige rechten van omwonenden tot gevolg hebben. De tegenprestatie aan geërfden moeten dus aanvullend zijn aan de huidige (openstellings)rechten.
6. In verband met het draagvlak voor een pilot en het op te starten malegenootschap en de cofinanciering van een pilot is het van belang dat de betrokken gemeente enthousiast is en een positieve rol wil vervullen in het project.

InnovatieNetwerk heeft aan drie partijen de opdracht gegeven om geschikte pilotsituaties te zoeken waarin het concept “nieuwe malebossen” getoetst zou kunnen worden aan de praktijk. *Probos* koos in samenwerking met Staatsbosbeheer voor een concrete onderzoekssituatie op de Veluwe; de verwachting was dat het malegenootschap hier daadwerkelijk zou kunnen gaan fungeren als een nieuwe vorm van financiering van het bosbeheer.

Bureau Overland volgde twee sporen. Enerzijds werd beoogd een aankoopspilot te monitoren, waar private investeerders mede-eigenaar en (vrucht)gebruiker zouden worden van een nieuw natuurgebied. Omdat de doorlooptijd van dit proces niet paste binnen de projectplanning van *InnovatieNetwerk*, is ervoor gekozen om ook een “gebruiksrechtenpilot” uit te werken in de Geelders in Noord-Brabant.

Buurtgroen heeft specifiek gezocht naar kleinschalige(re) situaties, waar bewonersgroepen wensen en plannen hebben ten aanzien van een (vergaand) beheer van de groene leefomgeving. Hierbij werd niet alleen gekeken naar bospercelen, maar natuur in zijn algemeenheid. Ook openbaar groen, nu in eigendom van en beheerd door de gemeente, kon hierin worden meegenomen. Hiermee werd tevens de eis voor een minimale grootte van 50 ha losgelaten. De keuze viel op twee kleine Drentse dorpen: Zeijen en Veeningen.

De plaats Zeijen in Noord-Drenthe is in eerste instantie geselecteerd als een mogelijke pilot, die verder verkend en uitgewerkt zou kunnen worden. Zeijen voldeed niet alleen aan de genoemde randvoorwaarden van *Buurtgroen*, maar gaf ook aanleiding om te veronderstellen dat aan de door *Probos* gestelde criteria zou worden voldaan.

In Zeijen is de bevolking al bijna 30 jaar actief bezig om haar natuurlijke leefomgeving te verbeteren. Zij doen dit vanuit de Stichting Zeijerwiek, die plannen maakt, financiële middelen verwerft, overleg voert met eigenaren van de grond en onder wier verantwoordelijkheid de Werkgroep Zeijerwiek daadwerkelijk herstel- en onderhoudswerk uitvoert.

Naast Zeijen heeft *Buurtgroen* nog een tweede locatie onderzocht. Hierbij gaat het om het Zuid Drentse dorp Veeningen. De dorpsgemeenschap heeft het plan opgevat om de centrumfunctie van het dorp te versterken. Een deel van het plan, *Het Groene Hart van Veeningen* genaamd, bestaat uit het integreren van twee delen van het omliggende bos, dat toebehoort aan verschillende eigenaren. Bewoners zijn bereid dit in eigen beheer te nemen, mits er voorzieningen in mogen worden aangebracht die de leefbaarheid van het dorp versterken. Het is niet uitgesloten dat een deel van het bos in de (nabije) toekomst zal worden verkocht. In het dorp is er belangstelling om dit bos –ten behoeve van de leefbaarheid van het dorp- zelf te kopen.

1.4 Aanpak

Nadat in de zomer van 2012 gezocht was naar geschikte locaties c.q. situaties aan de hand van een globale analyse, is in oktober de keuze gemaakt voor Zeijen als belangrijkste uit te werken casus. Veeningen werd in tweede instantie toegevoegd, vanuit de verwachting dat het nieuwe elementen zou toevoegen. Deze tweede casus is iets minder uitgebreid uitgewerkt, omdat er vooral gekeken is naar de elementen met toegevoegde waarde.

Als tweede stap is deze globale analyse verder uitgewerkt. Voor de analyse van het landschap en de historie zijn vooral schriftelijke bronnen benut, al heeft een wandeling rond Zeijen over de Veentjesroute met bestuurders van de Stichting Zeijerwiek en een wandeling door het centrum van Veeningen met de initiatiefnemers van *Het Groene Hart* bijgedragen aan een beter begrip van beide situaties.

Er is –samen met bestuurders c.q. initiatiefnemers- op papier een stakeholderanalyse gemaakt. Vervolgens zijn met de belangrijkste stakeholders gesprekken gevoerd. Dit heeft inzicht gegeven in hun bereidheid om eventueel mee te werken aan de implementatie van een malegenootschap en in hun eigen motieven, belangen en drijfveren.

Toen alle basisinformatie beschikbaar was hebben we een scenario-analyse gedaan om te kijken met welke organisatievorm Zeijen en Veeningen het beste hun doelen en wensen voor de toekomst zou kunnen waarmaken. Hierbij is ook gekeken naar allerlei aspecten, naar sterkten en zwakten, kansen en bedreigingen.

Op basis van alle verkregen informatie zijn conclusies getrokken, die vervolgens zijn vertaald in een stappenplan, waarin wordt beschreven welke acties uitgevoerd zouden moeten worden om te komen tot een succesvol gezamenlijk beheer van natuurterreinen rond de genoemde dorpen.

1.5 Rapportage

In hoofdstukken 2 en 3 wordt de analyse beschreven van de situatie in en rond Zeijen en Veeningen. Hoofdstuk 2 zoomt eerst in op de landschappelijke kant: zowel de historie als huidige kaders, plannen en wensen van Zeijen. Daarnaast biedt dit hoofdstuk verslagen van de gesprekken met diverse stakeholders: hoe kijken de betrokkenen aan tegen de implementatie van een nieuw malegenootschap en wat zien zij als hun rol daarin. Hoofdstuk 3 geeft volgens dezelfde structuur een analyse van casus Veeningen.

Na een beknopte weergave van analyse van mogelijke toekomstscenario's in hoofdstuk 4 volgen de conclusies in hoofdstuk 5.

In hoofdstuk 6 beschrijven we de stappen die nodig zijn om in de beide situaties een "malegenootschap nieuwe stijl" te implementeren.

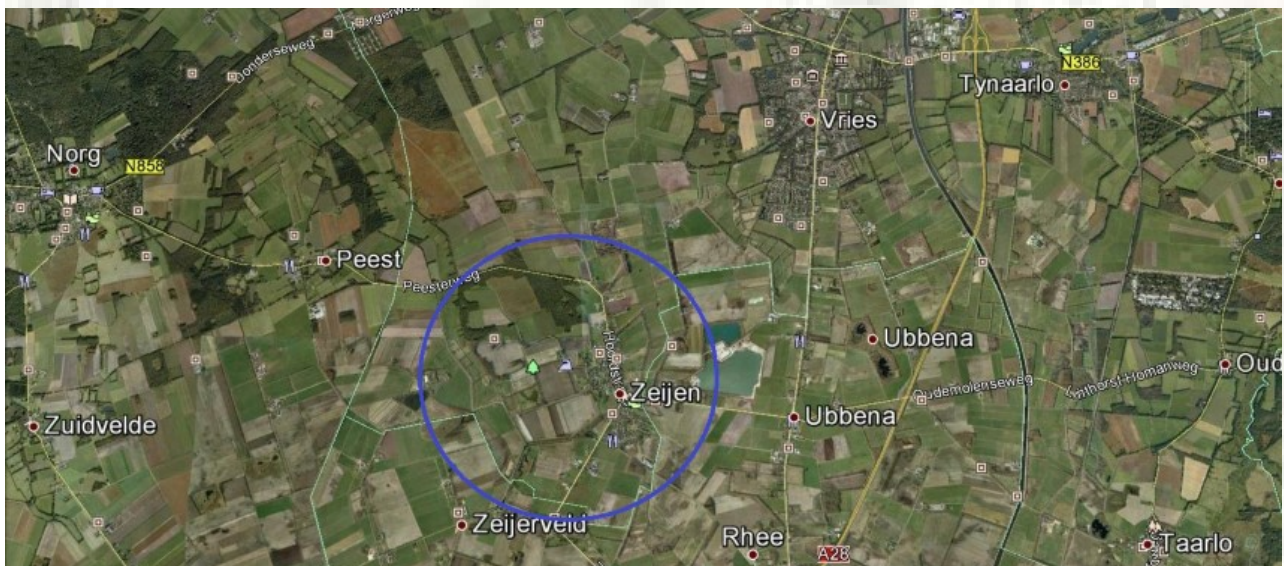
Omdat in Zeijen nog een zeer actieve boermarkte functioneert, waar begrippen als "volmacht" e.d. nog dagelijks gebruikt worden, hanteren wij in dit rapport deze termen niet als we spreken over het malegenootschap. Dit om verwarring te vermijden.

2 Casus Zeijen: analyse

2.1 Oriëntatie

Het Drentse dorp Zeijen ligt in de gemeente Tynaarlo, ten noordwesten van de stad Assen. In 2009 telde Zeijen ongeveer 690 inwoners. Zeijen is een oud esdorp met een dorpsbrink en nog veel Saksische boerderijen. Aan de zuidkant van het dorp is de oude dorpskern in de 2^e helft van de 20^e eeuw uitgebreid met een nieuwbouwwijk. Het dorp heeft behalve een openbare basisschool, sportvelden en enkele winkels en horecagelegenheden geen eigen voorzieningen en is aangewezen op Assen of dorpen in de buurt.

afb.1 Zeijen, Google Earth

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het Noord-Drentse landschap kenmerkt zich door een aantal hoge keileemruggen uit de voorlaatste ijstijd afgewisseld met beekdalen. Deze voeren het water van het centrale Drentse plateau af in noordelijke richting. Het dorp Zeijen ligt op het zuidelijkste deel van de rug van Zeijen. Aan de westzijde van de rug stroomt de Broekenloop, de oostzijde wordt begrensd door de Masloot. De ondergrond boven op de ruggen bestaat uit keileem, keizand en premorenaal zand waarom zich tijdens de laatste ijstijd plaatselijk een laag dekzand heeft afgezet. Door bodemvorming ontstonden hier moderpodzolgronden en keileemverweringsgronden met een natuurlijke vegetatie van droge berken-eikenbossen en beuken-eikenbossen. De beekdalen werden deels opgevuld met ingestoven zand en op plaatsen waar het water stagneerde ontstonden veengronden met zeggenmoerassen en broekbossen van elzen en wilgen.

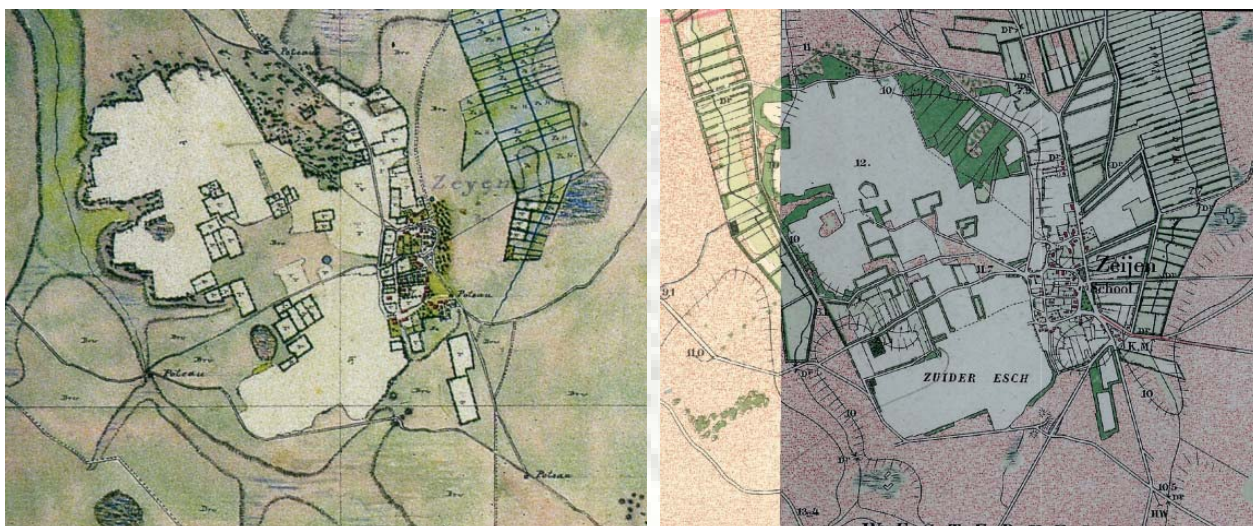

- Goed ontwaterde lichte zandgronden
- Matig tot slecht ontwaterde lichte zandgronden
- Goed ontwaterde keileemgronden
- Matig ontwaterde keileemgronden
- Voedselarme veengronden
- Matig voedselarme veengronden
- Zandige beekdalgronden

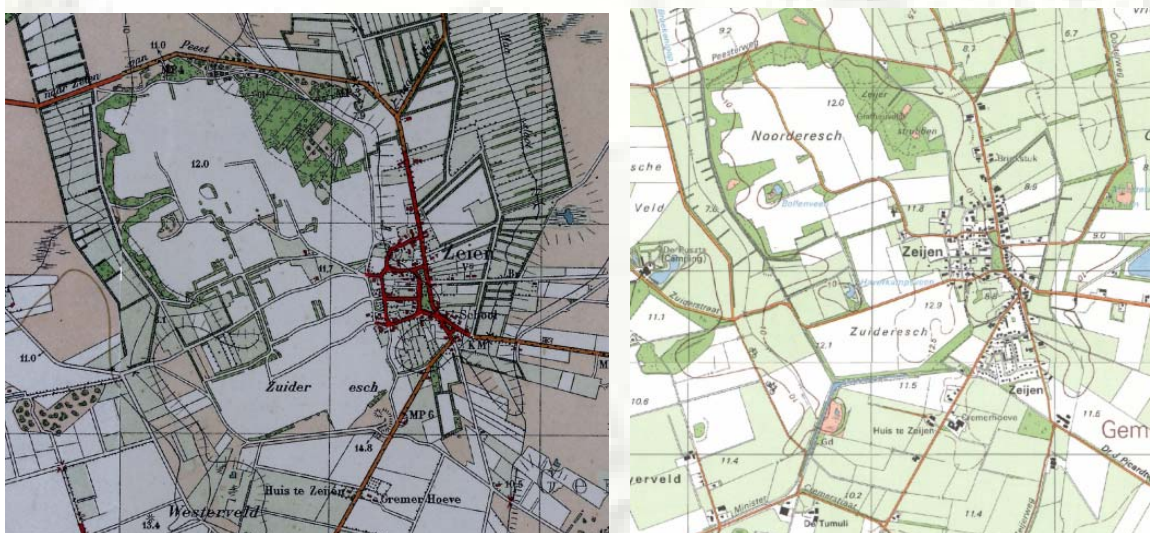
afb. 2 Paleogeografische bodemkaart Zeijen, Vroege Middeleeuwen, rond 1000 n.Chr
bron: Theo Spek: Het Drentse esdorpenlandschap (2004)

Vlak na de laatste ijstijd, zo'n 12.000 jaar geleden, zwierven nomaden, jagers-verzamelaars, door het toendralandschap van Noord-Nederland. Resten van hun aanwezigheid rond Zeijen zijn in 1946 gevonden op de Vorenkamp. In het Neolithicum (Jonge steentijd, 5000-2000 v. Chr.) is er sprake van meer vaste bewoning. Het waren de eerste boeren die zich in onze streken vestigden en met eenvoudige middelen graan teelden en vee hielden. Van het Trechterbekervolk (rond 3000 v. Chr.) rest bij Zeijen nog een hunebed. Met de komst van de eerste boerennederzettingen begint ook de invloed van de mens op zijn natuurlijke omgeving. Bomen worden gekapt om huizen mee te bouwen. Oerbos wordt begraasd door gedomesticeerde varkens en runderen en afgebrand om graan te verbouwen. De uitgestrekte bosgebieden krijgen een veel opener karakter. Bij uitputting van de cultuurgrond werd de nederzetting verplaatst en begroeide de grond met secundair bos en heide. Uit de IJzertijd resten rond Zeijen nog sporen van uitgebreide Celtic Fields, structuren van kleine raatakkers waar gewassen als emmer, spelt en huttentut werden verbouwd. Rond de Romeinse tijd was er nauwelijks meer oerbos in Nederland over. We hadden toen een open landschap met heidevelden, dorpen met landbouw en wegen, knuppelpaden door het veen, laag dicht doornig bos, doornige gevlochten hagen om het vee te keren, veeweidebos en hakhout.

De ontvolking van Nederland tijdens de vroege Middeleeuwen leidt tot een spontane herbebossing maar vanaf 1000 is er weer sprake van een bevolkingstoename. Er wordt weer veel bos gekapt en als hakhout of middenbos beheerd. Ook de intensieve begrazing van de bossen leidt tot verdere degeneratie. De landbouw op de schrale zand- en leemgronden in Drenthe vindt plaats op de hoger gelegen ruggen rond de dorpen. Hier wordt met behulp van dierlijke mest en heide plaggen de grond verrijkt. Zo ontstaan er de esgronden die ieder jaar weer een heel klein stukje hoger worden. De essen van Zeijen bevinden zich aan de westzijde van het dorp en zijn gefaseerd in ontwikkeling gebracht. Tot in de 20^e eeuw bevinden zich nog op de essen een paar niet ontgonnen heide terreinen. Nu resteren van het oorspronkelijke heidelandschap nog enkele veentjes en een paar esbosjes.

afb.3 Zeijen, Franse kaart 1812 en Topografische kaart 1890

afb.4 Zeijen, Topografische kaarten 1930 en 1990

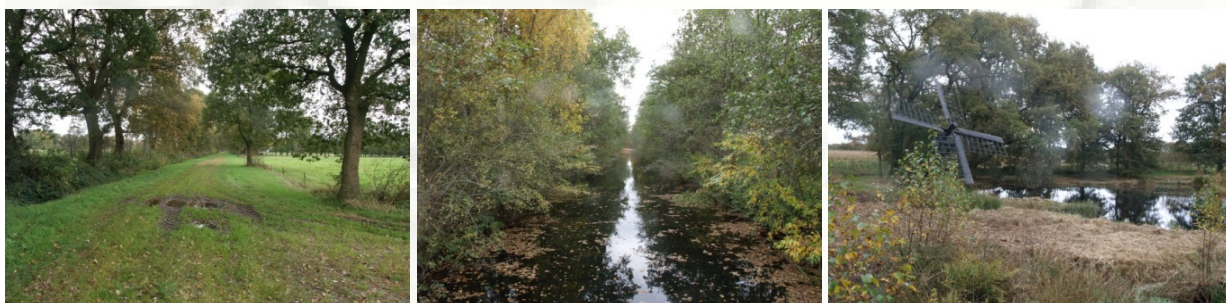
De Noorderesch wordt aan drie zijden omzoomd door de Zeijerstrubben. Dit strubbenbos (strubbe=stobbe) is een oud Middeleeuws hakhoutbos met een hoge natuurhistorische waarde. De bewoners van de Marke van Zeijen haalden hun bouw- en brandhout uit dit gemeenschappelijke markebos (malebos). Er ontstaat een tekort aan goed hout en vanuit de provincie probeert men te sturen op zorgvuldig beheer waarbij stukken kaalgekapte bos weer moeten worden ingezaaid of ingeplant. "Voor elke waere waardeel in de boermarke moet men acht eickentelgen planten". Een kaart van 1646 geeft een verdeling aan van het bos onder groepen bezitters uit de boermarke. Het waardenbezit binnen de boermarke is bepalend voor de verdeling.

De natte beekdalen aan weerszijde van de rug van Zeijen werden gebruikt als weide- en hooilanden: de madelanden. De beken werden gevoed door de talloze veentjes, natte heides en broekbossen aan de rand van het Drents plateau. Op de Franse kaart van 1812 zien we dat het beekdal van de Masloot al voor een groot deel in cultuur genomen is. Hier zijn de madelanden,

verkaveld en voorzien van greppels, houtwallen en heggen volgens een kenmerkend patroon van grenswallen en dwarswallen. De wallen dienden als veekering en leverden bouw- en geriefhout. De grenswallen lopen parallel aan de beekloop en werden voornamelijk beplant met eiken, de dwarswallen staan haaks op de beek en waren begroeid met hakhout van o.a. eik, els en hazelaar. De verkaveling van de Broekenloop komt halverwege de 19^e eeuw tot stand. Met de ruilverkaveling in de 20^e eeuw zijn beide beken genormaliseerd en veel van de houtwallen zijn verdwenen. Van de oorspronkelijk brongebieden resteren nog slecht een paar kleine veentjes maar deze hebben nauwelijks of geen contact meer met de beeklopen.

Het overige landschap rond Zeijen bestond vanaf de Middeleeuwen tot aan het begin van de 20^e eeuw uit uitgestrekte heidevelden. Deze waren als gemeenschappelijke gronden in bezit van de boermarke en hierop werden de schapen geweid. Het belangrijkste product wat de schapen leverden was de mest die verzameld werd in de schaapskooi. De mest werd gemengd met heideplaggen in de winter op de akkers uitgereden. Voor iedere hectare akker was 15 tot 25 ha heidegrond nodig voor de schapenbegrazing en om plaggen te steken. Door de komst van de kunstmest verloor de heide vanaf het eind van de 19^e eeuw zijn economische betekenis en werd omgezet in landbouwgrond. In andere delen van Drenthe werden grote heidegebieden en stuifzanden ingeplant met naaldhout voor de mijnindustrie.

Om de grootschalige ontginningen mogelijk te maken werd een stelsel van vaarten, kanalen en wijken aangelegd. Om het transport van kunstmest en landbouwproducten mogelijk te maken werd rond 1935 een aftakking van dit stelsel tot aan Zeijen aangelegd: de Zeijerwiek. De wiek werd geheel met kruiwagen en kiepkar aangelegd en daar waar de wiek het beekdal van de Broekenloop en het Zeijerveen doorsnijdt werden aan weerszijde dijken boven het maaiveld aangelegd om het water op het gewenste peil te houden. Op verschillende plaatsen werden zwaaikommen gemaakt zodat de schepen elkaar konden passeren of konden keren. Nabij Zeijen werd een haven met loswal aangelegd. Na de tweede wereldoorlog verloor de wiek zijn functie doordat het vervoer over de weg sterk verbeterde. Met de ruilverkaveling in de jaren zestig verdween ook de open verbinding met de Drentse Hoofdvaart. De wiek verlandde en werd deels dichtgestort met afval. In 1983 nam de werkgroep Zeijerwiek het initiatief om de wiek weer in oude staat terug te brengen.

afb.5 Zeijen, oud kerkenpad met houtwal, Zeijerwiek en Bollenveen (foto's: Ruurd van Donkelaar)

2.3 Huidige situatie, eigendom en beheer van landschapselementen

Het huidige gebied van de Marke van Zeijen heeft nog een hoge cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteit. Het esdorp Zeijen heeft veel van zijn oorspronkelijke karakter behouden: oude monumentale boerderijen rond de dorpsbrink, landwegen met boomwallen en houtsingels en een directe relatie van het dorp met de omliggende essen en met de Zeijerstrubben.

De Zeijerstrubben zijn eigendom van Staatsbosbeheer en bestaan voornamelijk uit uitgegroeid hakhout en spaartelgenbos. Het heeft een hoge ecologische kwaliteit. Hier bevindt zich o.a. de laatste overgebleven groeiplaats in Nederland van de Zweedse kornoelje (*Cornus suecica*). De Zeijerstrubben worden door Staatsbosbeheer als natuurbos onderhouden, niet meer als hakhout. De Zeijerstrubben vallen samen met de Noorderesch en het dal van de Broekenloop binnen de begrenzing van de provinciale Ecologische Hoofdstructuur.

De madelanden van de Broekenloop zijn eveneens eigendom van Staatsbosbeheer. Zij draagt zorg voor het onderhoud van de prachtige houtwallen. De weidegronden worden extensief begraaasd en gehooïd.

De essen zijn als landbouwgrond in bezit van de verschillende agrarische bedrijven die samen de huidige Boermarke Zeijen vormen. Op en rond de essen zijn een paar oude hakhout-esbosjes en houtsingels aanwezig van particuliere eigenaren. Ook de madelanden aan weerszijde van de Masloot zijn grotendeels in eigendom van de bij de Boermarke aangesloten bedrijven. De grenswallen zijn hoofdzakelijk in eigendom en beheer van de gemeente Tynaarlo. Een aantal dwarswallen zijn van Staatsbosbeheer en worden door de Stichting Zeijerwiek onderhouden.

Rond Zeijen is nog een viertal oude veentjes aanwezig. Het Bollenveen (1 ha) bevindt zich aan de rand van de Noorderesch en is van Staatsbosbeheer. Ook het Haverkampsveen (4.5 ha) aan de zuidkant van de Noorderesch is eigendom van Staatsbosbeheer. In dit veen is een aantal jaren geleden een oude slenk weer hersteld. Het terrein wordt begraaasd met geiten. Ten zuiden van de Zeijerwiek ligt het Veldakkersveentje (Staatsbosbeheer, 2.5 ha). Het kenmerkt zich door een mooie veenvegetatie omringd door moerasbos. Ten oosten van de Masloot ligt het Meesterveen (3.3 ha). Dit veen is deels van Staatsbosbeheer en deels van enkele particuliere eigenaren. Alle veentjes worden onderhouden door de Werkgroep Zeijerwiek die jaarlijks maait, opslag verwijdert en dichtgegroeide veengaten uitbaggelt. De werkgroep wordt bij dit werk gefaciliteerd door Staatsbosbeheer en Landschapsbeheer Drenthe. Een probleem voor alle veentjes is de sterke ontwatering van de omliggende landbouwgronden en de inspoeling van voedselrijk water (eutrofiëring), wat bedreigend is voor de oorspronkelijke vegetatie.

Het kanaaltje de Zeijerwiek en de aangrenzende houtsingels (Staatsbosbeheer, 2.7 ha) worden eveneens door de Werkgroep Zeijerwiek onderhouden. Het peil in het kanaaltje wordt op hoogte gehouden door een bronpomp van waaruit ijzerhoudend grondwater via een filterbed het kanaaltje instroomt. De waterkwaliteit is zeer goed, het water is helder en er is een goede visstand aanwezig waar recreatievissers dankbaar gebruik van maken. Het gedempte havenhoofd is weer zichtbaar gemaakt door de aanleg van twee grondwallen. Hier heeft de Stichting Zeijerwiek zelf een klein perceel in eigendom. Op termijn hoopt men hier de haven weer te kunnen herstellen. De werkgroep heeft een prachtige cultuurhistorische wandelroute uitgezet, de *Veentjesroute*, die de vier veentjes en de Zeijerwiek met elkaar verbindt; de werkgroep onderhoudt deze.

afb.6 Kaart Zeijen 2013

(getekend: Ruurd van Donkelaar)

Cultuur- en natuurhistorische landschapselementen

1. Zeijerstrubben - middeleeuws hakhoutbos met grafheuvels (SBB)
2. Broekenloop - beekdal /madelanden, 2e helft 19e eeuw (SBB)
3. Noorderesch - middeleeuws eslandschap (Boermarke)
4. Zuideresch - middeleeuws eslandschap (Boermarke)
5. Bollenveen - restant oorspronkelijk heidelandschap (SBB)
6. esbosje - restant oorspronkelijk heide landschap (particulier)
7. Haverkampsveen - restant oorspronkelijk heidelandschap (SBB)
8. oud tracé weg Norg-Zeijen (gemeente)
9. Veldakkersveentje - restant oorspronkelijk heidelandschap (SBB)
10. Meestersveen - restant oorspronkelijk heidelandschap (SBB+part.)
11. Masloot - beekdal /madelanden - 18e eeuw (Boermarke)
12. houtwal met voorde in de Masloot - (SBB)
13. Zeijerwiek - kanaal 1935 (SBB / St.Zeijerwiek)
14. oud tracé weg Norg-Assen (particulier / SBB)
15. zandweg met oude boomwal 19e eeuw (gemeente)
16. houtsingel met poel (SBB + particulier)
17. Dorpsbrink - 16e-19e eeuw (Boermarke)
18. houtwallen / houtsingels - 19e-20e eeuw (SBB)
19. bos - 20e eeuw (Boermarke)

	Bos
	Boomwal -houtwal
	Houtsingel
	Moerasbos
	Veen
	Grasland-Hooiland
	Water
	grens EHS
	toekomstig bestemd natuurterrein, reconstructie slenk
	nieuwe landgoederen

2.4 Toekomstige ontwikkelingen, wensen en kansen

2.4.1 Gemeentelijk beleid

De gemeenteraad van Tynaarlo heeft in 2009 de structuurvisie Landschapsontwikkelingsplan vastgesteld. Het Landschapsontwikkelingsplan is de integrale visie voor de ontwikkeling van het landschap van Tynaarlo voor de komende 10 jaar en moet samenhang geven in beleid en planvorming door het neerzetten van een duidelijke visie voor ontwikkeling en beheer. In het LOP wordt de huidige kwaliteit van het esdorpenlandschap rond Zeijen gewaardeerd en er worden knelpunten benoemd en ambities uitgesproken voor een duurzame ontwikkeling. Kernpunten hiervan zijn: koesteren van de huidige kwaliteit van het landschap en het verbeteren van de relaties tussen agrarisch gebruik, de ecologie, het landschap en de recreatie. Geïsoleerde landschapselementen zoals de veentjes moeten onderling ecologisch verbonden worden en de druk op deze gebieden vanuit de aangrenzende landbouw kan worden verminderd door het instellen van bufferzones. Ook zou via natuurontwikkeling de beekdalen weer een deel van hun natuurlijk gradiënt terug kunnen krijgen en waar mogelijk weer verbonden worden met hun oorspronkelijke brongebieden. De essen dienen hun open karakter te behouden maar langs de esrand kan hakhout verder worden ontwikkeld. De dorpsomgeving moet in zijn oorspronkelijke samenhang als eenheid in het landschap behouden blijven en waar nodig hersteld. Nieuwe ontwikkelingen worden met respect voor de kleinschalige dorpsomgeving ingepast.

In het Groene Dorpenplan (Groenstructuurplan) heeft de gemeente het huidige groen in de kernen van de gemeente Tynaarlo omschreven en beoordeeld. De belangrijkste doelstelling van het Groene Dorpenplan is het bevorderen van de verwevenheid van bewoond gebied en landschap, het benoemen en verbinden van de groene structuren en het waarderen van de groene cultuurhistorische aspecten.

2.4.1 Landbouwvisie Zeijen

In 2011 heeft de Boermarke Zeijen een Landbouwvisie opgesteld waarin zij een inventarisatie maakt van de ruimtelijke knelpunten voor het functioneren van het agrarisch bedrijf. Beschreven wordt de verdergaande schaalvergroting van de landbouw in het gebied, het belang van het totaal areaal aan landbouwgrond, de relatie tot natuurbeheer en verdere natuurontwikkeling, de knelpunten in het waterpeilbeheer en de infrastructuur en bereikbaarheid van het gebied. Ook de mogelijkheden voor uitbreiding van agrarisch akkerrandenbeheer worden omschreven. Verdere verkleining of versnippering van de landbouwgebieden wordt ongewenst geacht en binnen de ruimtelijke spelregels moet uiterst terughoudend worden omgesprongen met initiatieven die een inbreuk zouden kunnen veroorzaken op de landbouwbelangen.

2.4.2 Omgevingsplannen Zeijen

De stichting Zeijerwiek heeft vanaf 1995 een viertal omgevingsplannen uitgewerkt voor de woon- en leefomgeving van Zeijen. De plannen zijn gericht op behoud en verbetering van natuur, landschap, cultuurhistorie en recreatiemogelijkheden. In de plannen worden wensen en ideeën vanuit de bevolking en adviezen van Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Drenthe en waterschap Noorderzijlvest verwerkt. Ook de Boermarke Zeijen is betrokken bij de totstandkoming van de omgevingsplannen.

Enkele van de voorstellen/wensen van het recentste omgevingsplan zijn:

- Verdere aanleg van bloemrijke akkers en akkerranden ter vergroting van de biodiversiteit en als bufferzone tussen natuur en landbouwgebieden.
- Aankoop en inrichting van grond ten noorden van het Haverkampsveentje. Dit perceel heeft van de provincie de bestemming 'nog om te vormen naar natuur' gekregen. Bij herinrichting kan de oude verbinding met de Broekenloop weer hersteld worden.
- Het creëren van een ecologische verbindingszone tussen het Meesterveentje en de zandwinput ten oosten hiervan.
- De geïsoleerde ligging van het Bollenveentje opheffen en een verbindingszone creëren met de Zeijerstrubben.
- Natuurvriendelijke herinrichting van de Broekenloop en de Masloot binnen de mogelijkheden die de huidige agrarische bestemming biedt. De functie van ecologische verbindingszone van de beken zou moeten worden hersteld en versterkt.
- Het vergroten van de relatie van het dorp met de Zeijerstrubben door samen met het Staatsbosbeheer een visie te ontwikkelen voor beheer in de toekomst. Hierbij moet meer accent komen te liggen op de cultuurhistorische betekenis van de strubben voor het dorp ten opzichte van de pure natuur benadering van het huidige beheer.
- Herstel van het gedempte stuk van de Zeijerwiek en het terugbrengen van de haven met loswal.

De meeste van de bovengenoemde voorstellen zijn geheel in lijn met de visie in het Landschapsontwikkelingsplan.

2.4.3 Ontwikkeling nieuwe landgoederen

Ten zuiden van Zeijen wordt een tweetal nieuwe landgoederen ontwikkeld. In 2009 is door bureau Karres en Brands een voorlopig ontwerp gemaakt van een landgoed voor de familie Pathuis. Dit toekomstig landgoed grenst aan de Zeijerwiek en omsluit hier het Veldakkersveentje. Aan de westzijde van de Zeijerwiek zijn plannen voor een nieuw landgoed van de familie Schoon. De komst van de landgoederen biedt extra mogelijkheden voor de ontwikkeling van de bovenloop van de Broekenloop die over beide terreinen gaat. Ook de verdrogingsproblematiek en de eutrofiëring van het Veldakkersveentje kan met de komst van het landgoed grotendeels worden opgelost. Eén van de doelen van het Landschapsontwikkelingsplan: een goede landschappelijke inpassing van de beekzone met herstel van de houtwallen kan in de landgoederenzone worden gerealiseerd. Het zou heel wenselijk zijn als ook de schakel tussen Landgoed Schoon en de Zeijerstrubben bij de herstelwerkzaamheden zou worden betrokken. Als bovendien het

Havermansveentje weer zou worden verbonden met de Broekenloop krijgt deze zijn oude ecologische en landschappelijke waarden in belangrijke mate terug.

2.5 Stakeholdersanalyse

Uit de gesprekken met de bestuurders van de Stichting Zeijerwiek blijkt dat we rekening moeten c.q. kunnen houden met de volgende stakeholders:

1. Stichting Zeijerwiek
2. Bewoners van Zeijen, vertegenwoordigd door de Belangenvereniging
3. Boermarke Zeijen
4. Gemeente Tynaarlo
5. Waterschap Noorderzijlvest
6. Staatsbosbeheer
7. Enige particuliere grondbezitters, landgoederen (in aanleg)
8. Bedrijven in Zeijen en directe omgeving

We hebben met de eerste zes stakeholders gesproken om hun visie en standpunt te peilen. De bewoners van Zeijen hebben we aan het woord gelaten bij monde van de voorzitter van de lokale belangenvereniging. Gesprekken met de particuliere grondbezitters en bedrijven zijn in onze optiek pas aan de orde als er concretere plannen op tafel liggen.

2.5.1 Gesprek met Stichting Zeijerwiek

We spreken met de heren A. (At) de Groot en R. (Roelof) Heling. Beiden zijn vanaf het eerste moment betrokken bij de initiatieven in Zeijen om de verbetering van de eigen leefomgeving in eigen hand te nemen. De afgelopen 30 jaar is dit langzaam uitgegroeid van een initiatief van enkele enthousiastelingen tot een semi-professionele groep, die vanuit een omgevingsvisie en beheersplannen hun werk vormgeeft. Hierbij wordt continu samengewerkt en afgestemd met alle betrokken eigenaren, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Drenthe, de Boermarke, de gemeente Tynaarlo, het waterschap Noorderzijlvest en diverse particulieren.

Stichting Zeijerwiek vreest dat bij een (gedwongen) verkoop van natuurterreinen door grote terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer, de kwaliteit van de natuur en dus van de leefomgeving van Zeijen zal verminderen. Hierdoor zouden tevens (cultuur-)historische waarden verloren kunnen gaan.

2.5.2 Gesprek met Belangenvereniging Schoolkring Zeijen

In Drenthe worden soms nog oude structuren levend gehouden. Ondanks de gemeentelijke herindeling van 1998 geleden, heet de Belangenvereniging nog steeds de Belangenvereniging Schoolkring Zeijen. Hiermee wordt aangegeven dat ook de belangen van omliggende dorpen Zeijerveld, Rhee, Ubbena en ter Aard nog steeds worden behartigd, ook al behoren zij tot een andere gemeente (Assen). Zeijen behoort tot de gemeente Tynaarlo.

We hebben de mening van de bewoners van Zeijen getoetst door middel van een gesprek met de heer R. (Roger) Parkins, voorzitter van deze Belangenvereniging.

De heer Parkins onderschrijft dat er een groot draagvlak onder de bevolking is voor Stichting

Zeijerwiek. Als de leefomgeving van Zeijen “bedreigd” zou worden door bijvoorbeeld verkoop van terreinen door Staatsbosbeheer, is er zeker draagvlak om dit te verhinderen door gebieden zelf in eigendom te krijgen. Wel heeft hij sterke twijfels of de doorsnee bewoner bereid zal zijn hier veel geld in te investeren. Bijna 90% van de bewoners is weliswaar donateur van de Stichting Zeijerwiek, maar actieve participatie in de vorm van eigenaarschap lijkt hem een brug te ver. De bedrijven in en rond Zeijen zijn vaak wel bereid om bij dit soort “dorpse” belangen geld op tafel te leggen. Er zijn zeker zo’n 25 bedrijven die benaderd zouden kunnen worden. Een nieuwe organisatie is wat hem betreft niet nodig; Stichting Zeijerwiek lijkt hem de juiste partij om als formele eigenaar op te treden.

2.5.3 Gesprek met Boermarke Zeijen

De Boermarke Zeijen wordt voor het eerst genoemd in 1646. Met “marke” werd het grondgebied aangeduid dat door de boeren in het dorp werd gebruikt. Binnen de marke zijn er zowel particuliere als gemeenschappelijke gronden. De bezitters van een eigen erf, de ingelanden, hebben ook een aandeel in de gemeenschappelijke gronden. Dit aandeel komt tot uitdrukking in hun waardeelbezit. In 1648 zijn er binnen de Boermarke Zeijen 16 waarden.

Naast de marke bestaat het boerschap, waartoe alle boeren behoorden; niet alleen de eigenerfden, maar ook de pacht- en keuterboeren. Net als de marke had ook de boerschap het recht om eigen zaken te regelen. De boerschap stelde regels op het gebied van de samenleving. Vaak waren de volmachten van de marke en het boerschap dezelfde personen. Na verloop van tijd sprak men steeds vaker over de boermarke (combinatie van boerschap en marke).

In Drenthe bestaan in 2013 nog 87 boermarken. Een boermarke is nu een rechtspersoon gebaseerd op gewoonterecht, dus zonder akte van oprichting of statuten. De Boermarke Zeijen is vrij groot en actief. Iedereen met 2 ha. of meer grond, zowel boer als particulier, is lid van deze Boermarke. Er zijn in 2010 20 leden met meer dan 3 ha. grond die hun inkomen uit de landbouw halen.

Zelf heeft de organisatie ook nog een aantal percelen in eigendom: de Brink, de schoolbrink, de ijsbaan, een aantal zandwegen, enkele percelen kerstbomen en houtwallen, die gezamenlijk worden onderhouden. Het verhuur van jachtrechten wordt door de Boermarke geregeld. Met de jachtgelden worden gemeenschappelijke activiteiten gefinancierd.

De Boermarke Zeijen is actief betrokken bij de Stichting Zeijerwiek middels een (minimaal één) vertegenwoordiger in het bestuur. Dit is statutair bepaald. Anderzijds is zij ook zelf actief in landschapsonderhoud middels het bezit van de leden en het gemeenschappelijk bezit. Zo is enkele jaren geleden de Brink grondig opgeknapt.

De Boermarke heeft in 2011 ook zelf een visie opgesteld over de ontwikkeling van het gebied: landbouwvisie Zeijen.

Wij spreken met de heren G. (Gerko) Brink (voorzitter, veehouder) en de heer E. (Erik) Emmens (akkerbouwer, tevens adviseur van de Agrarische Natuur Vereniging Drenthe).

Aanvankelijk wordt ons verhaal over het malegenootschap met enige terughoudendheid aangehoord. Als echter blijkt dat *Buurtgroen* met open blik naar een toekomstige beheersopties wil kijken, is de interesse gewekt en ziet de Boermarke kansen op het gebied van o.a. agrarisch natuurbeheer en Europese subsidies.

Een nieuwe organisatie, anders dan Stichting Zeijerwiek, lijkt onze gesprekspartners niet nodig.

Het zou ook “tegen de tijd” zijn; op dit moment wordt juist geprobeerd om allerlei kleine organisaties samen te brengen in grotere verbanden.

De Boermarke zelf (en/of haar leden) zijn in hun ogen de partijen bij uitstek om eventuele percelen van Staatsbosbeheer op te kopen en te beheren.

2.5.4 Gesprek met gemeente Tynaarlo

We spreken met twee ambtenaren van de gemeente Tynaarlo: de heer J. (Jaap) Nanninga (beleid) en de heer J. (Jeroen) Soppe (projectmedewerker). De heren zijn beiden goed op de hoogte van de ontwikkelingen rond Zeijen; de heer Nanninga heeft geregeld overleg over beheerszaken met Stichting Zeijerwiek.

In het gesprek komt naar voren dat de gemeente wel bereid zou zijn om eventueel snippergroen (vergaand) in beheer te geven of zelfs te verkopen. De gemeente heeft echter geen vertrouwen in de instandhouding op den duur van de kwaliteit van elementen die zij aan bewoners in beheer heeft gegeven. Zij heeft in andere situaties de ervaring opgedaan dat het handhaven van contractuele afspraken met betrekking tot bestemming, inrichting e.d. van eenmaal verkochte grond op den duur moeilijk en kostbaar is. Daarom zullen houtwallen of structuurelementen die zij van groot belang achten voor het landschap zeker niet verkopen, omdat zij de landschappelijke en cultuurhistorische waarde wil behouden.

Anderzijds schijnt Grondzaken, volgens de beide heren, binnen de gemeente -op economische gronden- juist wel aan te dringen op de verkoop van dit soort elementen.

De gemeente vraagt zich af waarom het nodig zou zijn om een nieuwe organisatie op te tuigen, zoals het Malegenootschap. Het is de tijd van steeds minder aparte organisaties en er wordt nu juist gestreefd naar grotere verbanden. Zij vinden de Boermarke de aangewezen instantie om de hele Stichting Zeijerwiek bij onder te brengen.

2.5.5 Gesprek met waterschap Noorderzijlvest

We spreken met de heer M. (Marc) Nijhof, uitvoerder in het zuidelijk deel van het zeer uitgestrekte waterschap Noorderzijlvest. Het waterschap heeft primair de zorg voor het beheer van de waterhuishouding: de zorg voor waterzuivering, de waterstand, toe- en afvoer van water, waterkering en vaarwegbeheer. Het waterschap hanteert daarbij tal van regels. De regelgeving voor waterschap Noorderzijlvest is vastgelegd in de verordeningen. In deze verordeningen staan de procedures waaraan de burger en het waterschap zich moeten houden.

Maar, anders dan vroeger, staat het waterschap tegenwoordig open voor lokale initiatieven. Er zijn met bewoners, bijvoorbeeld in Zeijen, afspraken gemaakt over wandelroutes over de schouwpaden. Dit kan als de eisen waaraan het waterschap heeft te voldoen niet in het gedrang komen. Bij het Veldakkersveentje wordt slecht één zijde van de watergang door het waterschap onderhouden. Stichting Zeijerwiek zorgt voor de andere zijde. Eis is dat de waterafvoer gegarandeerd is.

Ook ten aanzien van maaibeleid, verschraling en afvoer maaisel kunnen afspraken gemaakt worden.

Het waterschap zal in principe geen terreinen verkopen. Anderzijds sluit de heer Nijhof niet uit dat er in de toekomst uitzonderingen mogelijk zijn, mits, zoals gezegd, de functies gewaarborgd blijven.

2.5.6 Gesprek met Staatsbosbeheer

In januari 2013 hebben wij gesproken met de heren mr. L.A. (Bert) Hummelen, districtshoofd en accountmanager ontwikkeling en beheer regio Noord, ir. B.J. (Bernie) Jenster.

De heer Hummelen benadrukt in het gesprek de missie en rol van Staatsbosbeheer.

Staatsbosbeheer beoogt duurzaam beheer van natuur die meerdere functies vervult. Er is niet alleen aandacht voor de natuur zelf, maar ook voor recreatie, landschap en cultuurhistorische waarden. Duurzaamheid staat daarbij altijd voorop: ook toekomstige generaties moeten in staat zijn om de natuur te beleven en te benutten. Staatsbosbeheer beheert in Nederland 260.000 ha. natuurgebied. Goed beheer is alleen mogelijk dankzij steun van de overheid en vrijwilligers. Door de afnemende overheidsfinanciering wordt in toenemende mate samenwerking gezocht met diverse partijen in de samenleving om gezamenlijk de natuur te beheren. Niet alleen op het gebied van beheer, ook bij het bepalen van het beleid.

Vergaande samenwerking is mogelijk, zoals in de gebiedscoöperatie Westerkwartier. Ook op het gebied van beleid.

Tot voor kort kon Staatsbosbeheer terreinen verwerven, ook buiten de Ecologische Hoofdstructuur, zeker als ze een belangrijke (verbindings)rol of (cultureel)historische waarde hadden. Maar dit behoort nu niet meer tot de mogelijkheden. Integendeel, Staatsbosbeheer wordt ertoe verplicht om natuurgebieden te verkopen. Er moet 100 miljoen euro worden opgebracht tussen 2013 en 2017. Op het moment van dit onderzoek is de selectie van gebieden in voorbereiding en bij Daarle in Overijssel is een proef gestart met verkoop via internet.

Bij de selectie van de te verkopen gebieden wordt vanzelfsprekend gelet op de natuur- en cultuurhistorische waarden. Gebieden uit de Ecologische Hoofdstructuur en gebieden met een hoge natuur- en cultuurhistorische waarde, zoals de Zeijerstrubben, worden zoveel mogelijk veiliggesteld. Er wordt vooral gezocht naar terreinen die geïsoleerd liggen en relatief duur en inefficiënt zijn qua onderhoud.

De insteek is om te verkopen aan de hoogstbiedende. Staatsbosbeheer zal niet veel voorwaarden stellen aan de verkoper over de toekomst van het te verkopen terrein. Boring is immers niet haalbaar.

Staatsbosbeheer acht Stichting Zeijerwiek een voorbeeld voor velen. Al 30 jaar wordt er intensief gewerkt door een gemotiveerde groep vrijwilligers aan het verbeteren van de leefomgeving van Zeijen en het herstel van cultuurhistorische waarden. Contact en samenwerking zijn optimaal.

Toch ziet Staatsbosbeheer een risico op het gebied van continuïteit: inzet van vrijwilligers is sterk persoonsgebonden. Wat gebeurt er als de trekkers van het initiatief wegvallen?

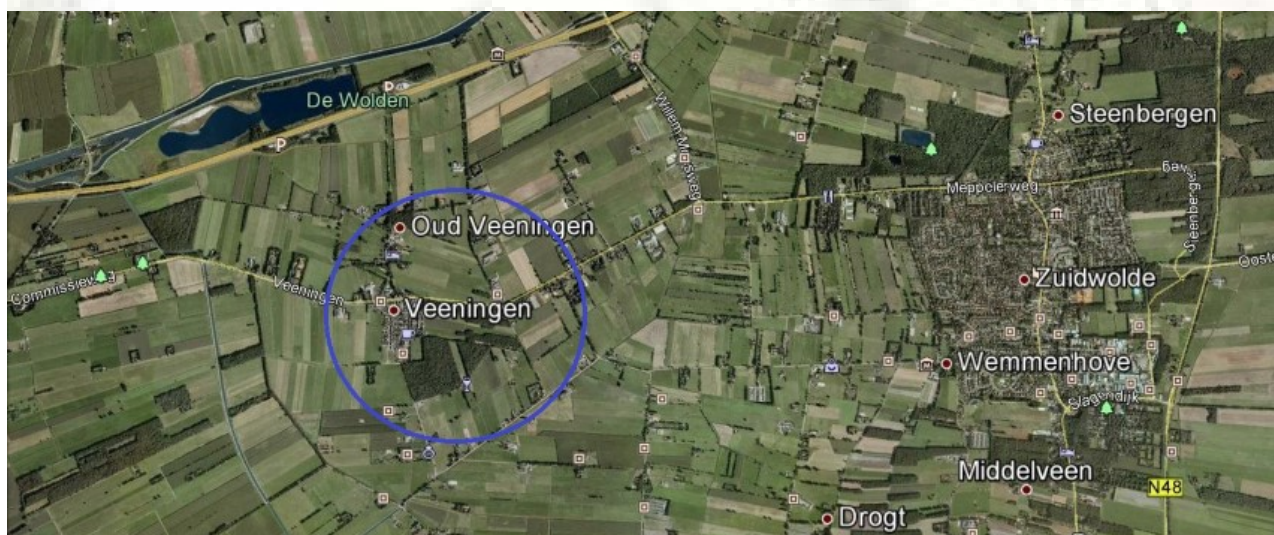
Verkoop van hun terreinen in de buurt van Zeijen acht Staatsbosbeheer (voorlopig) niet aan de orde vanwege de grote cultuurhistorische waarde van het gebied.

Ten tijde van de afronding van dit rapport, eind 2013, is de gedwongen verkoop van terreinen door Staatsbosbeheer – na de evaluatie van de verkooppilot in Daarle – van de baan.

3 Casus Veeningen: analyse

3.1 Oriëntatie

Veeningen is een dorp in gemeente De Wolden in Zuidwest Drenthe met ruim 600 inwoners. Het is gelegen tussen Meppel en Zuidwolde. De oude kern van het dorp ligt ten noorden van de verbindingsweg tussen deze twee plaatsen; de nieuwe kern ligt ten zuiden van deze weg. Het dorp heeft naast de basisschool, een tiental verenigingen, sportvelden en een dorps huis nauwelijks voorzieningen. De bewoners zijn hiervoor aangewezen op dorpen in de buurt of op grotere plaatsen als Hoogeveen en Meppel.

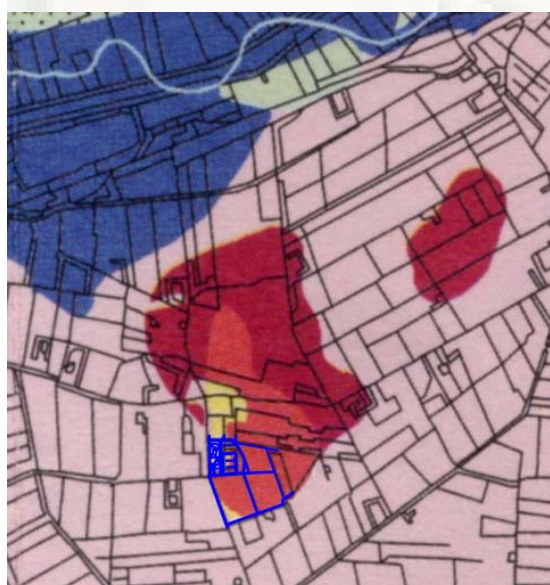
afb.7 Veeningen, Google Earth

3.2 Landschappelijke ontwikkeling

Veeningen ligt op de meest westelijke heuvelrug van de stuwwallengroep rond Zuidwolde. Deze serie keileemruggen dateert evenals de rug van Zeijen, uit de voorlaatste ijstijd en zijn noord-zuid georiënteerd. De ondergrond bestaat uit een gestuwde keileem/keizandformatie waarop zich aan de zuidwest zijde een dekzandlaag heeft afgezet tijdens de laatste ijstijd. De podzolgronden die hierop ontstonden waren oorspronkelijk begroeid met eiken-beukenbossen. Rond de stuwwalruggen ontstonden grote uitgestrekte hoogvenen begrensd door de stroomdalen van Reest en Oude Diep.

Ook de kleine rug van Veeningen lag rondom in het hoogveen. Dit is vermoedelijk niet zo'n heel dik pakket geweest, hooguit 1 tot 2 meter. Tot ver in de 19^e eeuw was het hoogveenlandschap nog grotendeels onaangetast aanwezig. Na het graven van de Hoogeveense Vaart, omstreeks 1850, begon men pas goed met de vervening en het in cultuur brengen van de grond. Er werden zogeheten "wijken" gegraven. De turf die in het gebied gewonnen werd, werd met schepen via

deze wijken en de Hoogetveensche Vaart afgevoerd. Een deel van deze kanaaltjes is inmiddels weer gedempt.

- Goed ontwaterde stuwwalgronden
- Matig tot slecht ontwaterde stuwwalgronden
- Goed ontwaterde lichte zandgronden
- Matig tot slecht ontwaterde lichte zandgronden
- Matig ontwaterde keileemgronden
- Hoogveengebieden
- Matig voedselarme veengronden

*afb. 8 Paleogeografische bodemkaart Veeningen, Vroege Middeleeuwen, rond 1000 n.Chr
bron: Theo Spek: Het Drentse esdorpenlandschap (2004)*

De oude kern van Veeningen ligt aan de noordwest kant van de keileembult. Hier midden op ontstond, door het agrarisch gebruik, de Veeninger es. Bij de casus Zeijen, (hfst. 2.2) is het ontstaan van de esgronden al kort beschreven. Ook hier waren de gemeenschappelijke gronden ondergebracht in een marke. Veeningen is ontstaan uit een heel oude Marke. Al eeuwenlang komen de volmachten van de Marke met de grondeigenaren bijeen op Maria Lichtmis (2 februari) om de Markezaken te bespreken.

De plaats Venynge wordt voor het eerst genoemd in 1368. Het moet oorspronkelijk uit vier boerenerven hebben bestaan, die rond de brink stonden (Oud Veeningen). De oppervlakte van het gebied dat tot Veeningen gerekend wordt, het gebied van de Marke Veeningen, is ongeveer 600 ha. groot. In 1856 werden de gronden die in bezit waren van de Marke Veeningen verdeeld en verkocht onder de markegenoten. Veeningen heeft daarom geen actieve boeremarke meer met eigen bezittingen, maar nog wel een marke als vereniging van grondeigenaren.

Gelijk met het afgraven van het veen komen de ontginningen op gang. Het afgegraven en ontwaterde hoogveen wordt omgezet in landbouwgrond. Op de dekzandruggen bleven flinke stukken met (natte) heide tot in de 20^e eeuw in tact. Rond 1900 zien we de eerste bosaanplanten op deze heidegronden verschijnen. Het huidige bos aan de zuidkant van de es is tussen 1900 en 1930 ingeplant. Een groot deel zal oorspronkelijk aangeplant naalddhout zijn geweest. Voor de ontwatering van het natte bos werden de boompjes op rabatten geplant, een structuur die nu nog goed herkenbaar is in het zuidwestelijk bosperceel.

afb.9 Veeningen, nettekening 1830-1850 en topografische kaart – bonneblad 1903-1905

afb.10 Veeningen, topografische kaarten 1928 en 1954

afb.11 Veeningen, topografische kaarten 1975 en 1988

afb.12 Kaart Veeningen 2013

(getekend: Ruurd van Donkelaar)

3.3 Huidige situatie, eigendom en beheer van landschapselementen

Het Veeninger bos ligt tegen het huidige centrum van het dorp aan. Het bestaat uit twee percelen gemengd bos die op dit moment nauwelijks gebruikt of onderhouden worden. Beide percelen liggen in de directe nabijheid van het dorpshuis, de basisschool, een speeltuin en een sportveld.

Perceel A

Perceel A is eigendom van gemeente De Wolden. Het is van oorsprong een sportveld met drie korfbalvelden. Het perceel is deels omgeven met een houtwal, die het sportveld scheidt van de bebouwing.

Perceel B

Perceel B is nu een areaal bos in particulier bezit. De erven Ten Kate (5 personen) zijn eigenaar. Voor het bos zo rond 1910 werd aangelegd door de oorspronkelijke eigenaar, was het heide. De afgelopen 30 jaar is er geen groot onderhoud gepleegd. Het bestaat uit naald en loofhout, den, eik, beuk en berk, is vrij open met een beperkte struiklaag. In het Provinciaal natuurbeheerplan 2014 staat dit perceel omschreven als beheertype N16.01: Droog bos met productie. Houtoogst is dus een van de doelstellingen van het beheer.

Dit bos wordt door de bewoners van Veeningen hoofdzakelijk gebruikt om de hond uit te laten.

Perceel C

Perceel C is ook een areaal bos, nu eigendom van het Drents Landschap. Dit bos is omstreeks 1925 aangelegd op een heideveld en later aangekocht door het Drents Landschap. In het zuidwestelijk deel van het gebied heeft een groot zandgat/zandverstuiving gelegen. Ook hier bestaat het bos uit loof- en naalddhout, maar het heeft een wat dichtere heesterlaag. De oude rabattenstructuur is hier op verscheidene plaatsen nog aanwezig. In het Provinciaal natuurbeheerplan 2014 staat dit perceel omschreven als beheertype N15.02: Eiken-, dennen- of beukenbos. Doelstelling bij het beheer is primair natuurbehoud. Ook dit perceel bos wordt, net als perceel B, door de bewoners hoofdzakelijk gebruikt om de hond uit te laten.

De ecologische kwaliteiten van de beide bospercelen zijn niet hoog. Er komen weinig bijzondere planten- en diersoorten voor. De landschappelijke en gebruikerswaarde van de beide bospercelen is daarentegen wel hoog. Vooral de ligging direct tegen de dorpskern maakt dat het bos voor de inwoners van Veeningen als zeer waardevol wordt ervaren.

De afbeelding op de volgende pagina biedt een overzicht van ligging, eigendomssituatie en aanwezige voorzieningen:

3.4 Toekomstige ontwikkelingen, wensen en kansen

3.4.1 Gemeentelijk beleid

Gemeente De Wolden heeft de afgelopen tijd door haar kernen dorpsvisies laten opstellen, waarin aan de bewoners de ruimte wordt gegeven om zelf plannen te maken voor de verbetering van hun leefomgeving. Voor de uitvoering van de plannen wordt ook jaarlijks een budget aan de dorpen gegeven. Grote ingrepen worden samen met de gemeente opgepakt, waarbij gekeken wordt op welke wijze de bewoners door zelfwerkzaamheid inrichting of aanleg kunnen stimuleren/vergemakkelijken/bespoedigen.

De gemeente zoekt ook naar methoden om onderhoud van het openbaar groen goedkoper te maken. Men is hier nog in een verkennende fase; er is nog geen vastgesteld beleid. Om dit beleid vorm te geven wordt overleg gepleegd met de individuele dorpen. Vergaande uitbesteding van het beheer en eventueel zelfs verkoop behoren – onder voorwaarden – tot de mogelijkheden. De gemeente De Wolden is ook bezig met het afstoten van andere taken naar haar bewoners. Vastgesteld beleid is dat in de toekomst ook het beheer van het sportveld wordt overgedragen aan de sportvereniging of het dorp.

3.4.2 Dorpsvisie Veeningen

In 2011 is in Veeningen de dorpsvisie opgesteld waarin plannen zijn geformuleerd voor het versterken van de leefbaarheid en het verfraaien van het centrum van het dorp.

Bij het uitwerken van de dorpsvisie kwam naar voren dat de bewoners ongekende mogelijkheden zien om de leefbaarheid van hun dorp te vergroten door het bos te integreren in hun leefomgeving. Zij zijn bereid zelf een actieve rol te spelen in onderhoud en beheer. Ook koop van percelen wordt niet uitgesloten geacht.

De kaders van deze mogelijkheden zijn uitgewerkt in samenwerking met een landschapsarchitect, een stedenbouwkundige, de gemeente De Wolden en de bewoners van Veeningen.

Perceel A, eigendom gemeente De Wolden

Van oorsprong is perceel A (zie plattegrond blz. 31) een sportveld met drie korfbalvelden. Omdat het ledenaantal van de plaatselijke vereniging terugloopt zijn twee velden voldoende. Naar aanleiding van de dorpsvisie zijn er inmiddels nieuwe faciliteiten gerealiseerd op het sportveld zoals een sportkooi van 10 x 20 meter, een Jeu de boulesbaan, een hardloopbaan en een verhard activiteitenterrein.

Deze nieuwe faciliteiten zijn aangelegd door het dorp en worden door de bevolking beheerd.

afb.13 nieuwe situatie Groene hart van Veeningen
bron: PB Veeningen

Perceel B, areaal bos in particulier bezit

Bij het uitwerken van de dorpsvisie is voorgesteld om dit deel van het bos meer te betrekken bij het dorp. In overleg tussen de erven Ten Kate, de Gemeente De Wolden, Drents Landschap, Plaatselijk Belang en Landschapsbeheer Drenthe (adviseur) is voor het gebied grenzend aan gebied A een beheersplan opgesteld. Als eerste stap is in 2013 het deel dat grenst aan het sportveld (gebied A) door de bewoners van Veeningen volgens het beheersplan uitgedund. Het geheel heeft daardoor een open karakter gekregen. De overgang van sportveld naar bos, die eerst abrupt was, is inmiddels geleidelijker.

In overleg met de erven Ten Kate zal in toekomst worden bepaald of en wie het achterstallig onderhoud van het overige deel zal uitvoeren. De toekomstige (juridische) status van dit gebied is onduidelijk, omdat nog niet bekend is welke plannen de Erven hebben met het bos.

Perceel C, eigendom Drents Landschap

Bij het uitwerken van de dorpsvisie is voorgesteld om ook dit deel beter te integreren in het centrum van het dorp. In overleg met het Drents Landschap is in 2012 conform het beheersplan de overgang tussen de gebieden A en C geleidelijker gemaakt.

In de eerste gesprekken met het Drents Landschap is heel positief gereageerd op de initiatieven vanuit de bewoners. Door de bewoners wordt een voorstel uitgewerkt, dat zal worden besproken met het Drents Landschap. Het is de bedoeling dat er in de toekomst een overeenkomst wordt afgesloten tussen het Drents Landschap en het dorp over het gebruik en het beheer van dit gebied.

Er zijn plannen om de historische landschapselementen van dit gebied weer terug te brengen. Dit betekent dat in de toekomst wellicht een deel weer heide wordt, rabatten in het bos weer zichtbaar gemaakt worden en het zandgat in zijn volle glorie terugkomt.

In de loop van 2012 en 2013 heeft Plaatselijk Belang de plannen verder uitgewerkt en is het belevingspad dat door dit bosperceel loopt grotendeels aangelegd. Het “*Groene Hart van Veeningen*” is op 8 november 2013 officieel geopend. Op 23 november is het project uitgeroepen tot Groen Dichterbij Icoonproject Drenthe 2014.

afb.14 Veeningen, gedunde houtwal en bosrand, bosrabatten

(foto's: Ruurd van Donkelaar)

3.5 Stakeholdersanalyse

Bij de gesprekken met de trekkers van het “*het Groene Hart van Veeningen*” blijkt dat we rekening moeten houden met de volgende stakeholders:

1. Bewoners van Veeningen, vertegenwoordigd door de Belangenvereniging
2. Gemeente De Wolden
3. Het Drents Landschap
4. Erven Ten Kate

In Veeningen bestaat ook nog een kleine boermarke, maar deze wordt bij het voorliggende project niet als belanghebbende gezien, omdat de boermarke geen grond in eigendom heeft. Daarnaast zijn er ook nog (sport)verenigingen, die soms wel, maar soms ook geen formele rechtsvorm hebben. Een lokale loopgroep heeft bijvoorbeeld specifieke –sportgerelateerde– belangen, maar deze zijn in onze analyse nog niet meegenomen.

Alle partijen hebben een goede relatie met elkaar en zijn bereid om mee te denken in oplossingen.

We hebben met deze stakeholders gesproken om hun visie en standpunt te peilen. De bewoners van Veeningen hebben we natuurlijk niet allemaal gesproken, maar aan het woord gelaten bij monde van de voorzitter van de lokale belangenvereniging, Plaatselijk Belang en met de trekker van het project “*het Groene Hart*”.

3.5.1 Gesprek met bewoners van Veeningen

We spreken met mevrouw D. (Dini) Dubois, voorzitter van Plaatselijk Belang, de heer G. (Gerard) Rijker, de trekker van het project “*het Groene Hart*” en de heer J. (Jan) Slagter, voorzitter van dorps huis “t Markehuus” en geestelijk vader van het belevingspad.

Het plan voor het versterken van “*het Groene Hart*” vindt zijn oorsprong in de dorpsvisie die in 2010/2011 door de bewoners van Veeningen is opgesteld. In deze visie is de versterking van het centrum van Veeningen als een belangrijk actiepunt beschreven. In Veeningen bestaat de unieke situatie dat de school, het dorps huis, de speeltuin en de sportvelden dicht bij elkaar in het centrum liggen, met aan de oost- en zuidzijde bospercelen.

Een onderdeel van het versterken van het centrum is het betrekken van het Veeninger bos bij het centrum. Het groener maken van het centrum van Veeningen draagt bij aan een grotere leefbaarheid: de jeugd kan weer (leren) buiten spelen. Door functies op het gebied van beleving, spelen en sport toe te voegen, wordt de woonomgeving voor huidige en toekomstige bewoners van Veeningen aantrekkelijker en worden mogelijkheden geboden voor een gezonde(re) levensstijl. Het belevingspad heeft voorlopig de naam “*het weg van de i-Pad-pad*” gekregen. De bewoners willen zelf investeren in aanleg en onderhoud van de groene elementen.

3.5.2 Gesprek met gemeente De Wolden

We spreken met twee ambtenaren van de gemeente De Wolden, de heren G. (Gerard) Velthuis en N. (Nico) Velthuis (geen familie). Beide heren zijn al enige tijd nauw betrokken bij de plannen van Veeningen.

De gemeente is bezig met het opstellen van beleid ten aanzien van de uitbesteding van het onderhoud en beheer van openbaar groen door inwoners van de gemeente. Veeningen loopt met haar initiatieven vooruit op deze ontwikkelingen, maar de gemeente denkt graag mee. Zij staat open voor nieuwe ideeën.

Genoodzaakt door minder financiële middelen, zal er bezuinigd moeten worden in het onderhoud van het openbaar groen en dit kan leiden tot een vermindering van de belevingswaarde. Indien bewoners zelf een bijdrage leveren, kan een win-win-situatie ontstaan: de belevingswaarde zou zelfs kunnen worden vergroot, indien bewoners er zelf in willen investeren.

Wel ziet de gemeente belangrijke aandachtspunten. Er zal helder vastgelegd moeten worden wie de eigenaar is van de grond, wie van de opstallen en wie waarvoor verantwoordelijk en aansprakelijk is in de toekomst.

3.5.3 Gesprek met Drents Landschap

We spreken met de heer H. (Harald) de Graaf, beheerder van het Drents Landschap. In dit gesprek wordt gerefereerd aan een eerder gesprek dat de trekkers van het Veeninger project hebben gehad met de heer Bezuijen van het Drents Landschap.

Het beleid van het Drents landschap is voor gebieden die direct grenzen aan een dorp de laatste jaren gewijzigd. Waar eerst de natuurwaarden de hoogste prioriteit hadden, wordt nu gekeken naar functie in relatie tot ligging van het terrein. In percelen die rondom dorpen liggen moet het gebied concreet iets bieden aan de dorpsbewoners: het moet kinderen uitnodigen om te spelen, volwassenen de natuur laten beleven. Activiteiten zijn in enige mate toegestaan zolang ze de natuurfunctie niet verstoren.

Drents Landschap moet intern nog verder bepalen welke randvoorwaarden hierbij zullen gelden. Men acht het wel wenselijk om afspraken vast te leggen in een overeenkomst.

Het kopen van percelen bos van Drents Landschap is niet aan de orde. In haar Kwartaalblad 76 van december 2012 kunnen wij lezen dat het Drents Landschap de verkoop van natuur om principiële redenen weigert.

3.5.4 Erven Ten Kate

We hebben zelf niet gesproken met de Erven Ten Kate, de eigenaren van perceel B, het areaal bos ten oosten van het centrum. De trekkers van het project en Plaatselijk Belang hebben al wel contact met deze stakeholders gehad. Zij hebben toestemming gekregen om onderhoud uit te voeren en het belevingspad aan te leggen. Als enige randvoorwaarde is op dit moment meegegeven dat er geen verharding mag worden aangebracht op de paden.

Het bosperceel van de Erven Ten Kate is een perceel dat mogelijk in de nabije toekomst zal worden verkocht. De bewoners van Veeningen achten het perceel van essentieel belang voor het karakter en de leefbaarheid van het dorp en willen het absoluut behouden. Men is bang dat bij verkoop aan een derde ongewenste veranderingen kunnen plaatsvinden, bijvoorbeeld in toegankelijkheid, kwaliteit of functie. Hierom zouden (sommige) particulieren bereid zijn om –bij een eventuele verkoop- zelf (een bijdrage aan de) koop van het perceel te overwegen.

4 Toekomstscenario's

4.1 Aanpak

Zowel in Zeijen, als in Veeningen, is vervolgens gekeken naar de toekomstmogelijkheden. We hebben gekozen voor een scenario-aanpak: inventariseren welke mogelijkheden er zijn, afhankelijk van de wensen van de bevolking en ontwikkelingen binnen en buiten het dorp.

Per scenario is aandacht besteed aan relevante aspecten die een rol (kunnen) spelen. Hierbij is de volgende checklist gehanteerd:

- Rechtsvorm
- Financiën/eigendommen
- Fiscale aspecten
- Verzekeringen
- Regelgeving, (wettelijke) bepalingen, contracten, overeenkomsten, etc.
- Mensen
- Opbrengsten, producten
- SWOT-analyse
- verwerving terreinen

Bij het eerste scenario van Zeijen, de huidige Stichting Zeijerwiek, worden alle aspecten vrij uitvoerig toegelicht. In de andere twee scenario's wordt met name ingegaan op de verschillen met de Stichting en de voor- en nadelen die dit met zich meebrengt.

Bij de beschrijving van Veeningen gaan we vervolgens minder diep in op de algemeen geldende aspecten die voor beide pilots gelijk zijn. We focussen dus op het specifieke.

4.2 Toekomstscenario's voor Zeijen

Met de voorzitter van de Stichting Zeijerwiek hebben we gekeken welke toekomstscenario's mogelijk zijn. Oorspronkelijk stonden er vijf scenario's als mogelijkheid op papier. Gaandeweg zijn er drie overgebleven, die voldoende verschillend waren om een uitwerking interessant te maken. De volgende drie scenario's zijn uitgewerkt:

1. De Zeijerwiek als Stichting
2. (Dorps)landgoed, samenwerkingsverband van diverse eigenaren
3. Fusie van de Stichting Zeijerwiek met de Boermarke Zeijen

4.2.1 Stichting Zeijerwiek, ongewijzigd

Rechtsvorm

Een Stichting is in Nederland een zelfstandige drager van rechten en plichten. Een stichting beoogt door middel van bepaalde activiteiten met een hiervoor geoormerkte hoeveelheid geld een bepaald doel te realiseren, dat is vastgelegd in de statuten. Er is een bestuur, waarvan de samenstelling statutair is bepaald. Het bestuur bepaalt en beslist. Een stichting heeft geen leden

die zeggenschap hebben. Er kunnen wel donateurs zijn, maar deze hebben geen stem als er beslissingen moeten worden genomen.

De *Stichting Zeijerwiek en omgeving* heeft volgens de statuten ten doel: het behoud en het verbeteren van de woon- en leefomgeving van de schoolkring Zeijen en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.

De Boermarke en de Belangenvereniging moeten in het bestuur vertegenwoordigd zijn.

Op dit moment van de analyse (december 2012) bestaat het bestuur uit twee leden van de Boermarke, een lid van de Belangenvereniging, een lid uit de randdorpen (oude schoolkring) en twee of drie leden van de werkgroep Zeijerwiek, de groep vrijwilligers die het onderhoud uitvoeren.

Circa 90% van de bevolking van Zeijen is donateur van de Stichting.

Zowel door de samenstelling van het bestuur als door het percentage donateurs heeft de Stichting een goed draagvlak onder de bevolking.

Financiën

De Stichting beschikt niet over veel eigen geld. Inkomsten komen uit donaties van de bevolking.

Circa 90% van de bevolking is donateur en dit levert jaarlijks zo'n € 3.000,- op aan inkomsten.

Voor grote(re) projecten worden fondsen geworven.

Stichting Zeijerwiek bezit circa 3.300 m² eigen terreinen, namelijk een deel van de Zeijerwiek. Men heeft er in principe geen behoefte aan om meer terreinen in eigendom te verwerven, ook al laten de statuten dit toe. Er is bovendien geen (eigen) geld voor.

De Stichting bezit wat werktuigen, zoals een bosmaaier, sloothaken, een "Gator", motorzagen en een schaftkeet. Veel benodigde gereedschappen worden geleend van boeren, de Boermarke, vrijwilligers of Landschapsbeheer Drenthe.

De Stichting heeft jaarlijks vaste lasten, nl. de elektriciteitskosten van de pomp in de Zeijerwiek.

Dit bedraagt ongeveer € 1.200,- per jaar. Verder zijn er wisselende reguliere kosten voor het onderhoud van het materiaal.

Fiscale aspecten

De Stichting betaalt OZB en een waterschapsbijdrage.

Men wordt aangeslagen volgens het lage tarief, omdat het natuurgebied betreft.

Verzekeringen

De vrijwilligers zijn verzekerd via de gemeente, via een verzekering van de VNG.

Elke vrijwilliger heeft zelf zijn aansprakelijkheidsverzekering.

Spullen zijn niet verzekerd; de meeste zijn te oud om dit rendabel te maken.

Regelgeving, (wettelijke) bepalingen, contracten, overeenkomsten e.d.

De gebieden die Stichting Zeijerwiek onderhoudt en/of in eigendom heeft, vallen *niet* onder de habitat- of vogelrichtlijn.

Voor het onderhoud van de terreinen van Staatsbosbeheer heeft de Stichting nooit officieel richtlijnen gekregen. Men maakt een eigen werkplan en bespreekt dit met Staatsbosbeheer. Af en toe moet er op aangeven van Staatsbosbeheer iets aangepast worden, maar meestal stemt men in met de voorgestelde aanpak.

Er is een overeenkomst met betrekking tot het recht van overpad met een landbouwer.

Mensen

De Stichting wordt gerund door vrijwilligers. De bestuurders zijn mensen die de weg kennen in “overheidsland” en die weten hoe zij nodige dingen kunnen regelen.

De werkgroep die onder de Stichting ressorteert bestaat uit een groep van circa vijftien vaste vrijwilligers die in het winterseizoen, van september tot april, elke zaterdag aan de slag gaat met de uitvoering van het onderhoudsplan. De actieve leden zijn vooral ouderen, maar door het betrekken van de basisschool probeert de Stichting om ook jongere leden te werven.

Er zijn goede contacten met Staatsbosbeheer en Landschapsbeheer Drenthe.

Opbrengsten, producten

De vrijwilligers van de Zeijerwiek investeren tijd en arbeid vanuit de betrokkenheid bij hun leefomgeving. Deze beschouwen zij als hun (emotionele) eigendom. Zij zijn bereid om erin te investeren en hiervoor terug te krijgen:

- o een mooie leefomgeving
- o lichaamsbeweging, bezig zijn in de natuur
- o gezelligheid
- o wat hout voor de open haard

Overtollig hout wordt verkocht aan dorpsgenoten, wat weer voor enige inkomsten voor de Stichting zorgt.

SWOT-analyse

Sterke punten: door de idealistische achtergrond en het emotionele eigendom van de leefomgeving is er een groot draagvlak onder de bevolking. Zeijen is nog klein en overzichtelijk, ons kent ons. Afstanden en schaal zijn overzichtelijk, waardoor men zich makkelijk identificeert met de doelstelling.

De Stichting heeft goede contacten met overheden en instanties en heeft een goede staat van dienst. Zij wordt gezien als voorbeeld. Dit leidt ertoe dat men relatief makkelijk toegang heeft tot subsidies.

Zwakke punten: de Boermarke is vertegenwoordigd in het bestuur, maar kijkt toch op een andere manier naar natuurbeheer. Dit leidt soms tot strijdige inzichten; voor de Boermarke staat immers het (agrarisch/economisch) belang van de boeren voorop.

Kansen: door het doel, het verbeteren van de leefomgeving, blijven mensen geboid en betrokken, ook in de nabije toekomst. De Stichting heeft nog allerlei wensen en plannen voor de toekomst die mensen uitdaagt en motiveert om zich in te zetten.

Omdat er minder (subsidie)geld is voor de natuur, worden de inspanningen van een organisatie als Stichting Zeijerwiek meer gewaardeerd en worden initiatieven mogelijk ook eerder beloond. Anderzijds hebben organisaties als Staatsbosbeheer ook steeds meer oog te gekregen voor de cultuurhistorische waarden van een landschap en niet alleen voor de natuur.

Door het contact met de basisschool is er ook kans op verjonging van de werkgroep.

Bedreigingen: verkoop van terreinen door Staatsbosbeheer of anderen aan de hoogstbiedende, waardoor de inspanningen van jaren werk teniet zouden kunnen worden gedaan.

Eventuele verkoop zou leiden tot een verarming van de omgeving. Wat gebeurt er met de houtwallen als zij bijvoorbeeld worden verkocht “zonder nazorg” zoals Staatsbosbeheer stelt?

De bemensing en daarmee de continuïteit van het onderhoudswerk zijn afhankelijk van de beschikbaarheid van een minimum aantal vrijwilligers. Als deze er niet meer zijn, kan ook dit het einde betekenen van Stichting Zeijerwiek.

Als allerlei terreinen verkocht zouden worden en in particulier bezit/beheer komen, betekent dit mogelijk het einde van het bestaan van Stichting Zeijerwiek.

4.2.2 Dorpslandgoed, samenwerking van diverse eigenaren

Als een aantal grondeigenaren de krachten zou willen bundelen, dan zou dit kunnen in de vorm van een “gewone” vereniging, een coöperatieve vereniging of een stichting. Dit toekomstscenario sluit het beste aan bij het malegenootschap: een aantal grondeigenaren gaat dan immers gezamenlijk de gronden beheren.

Theoretisch is er ook nog de mogelijkheid van een vereniging van eigenaren (VvE), maar deze rechtsvorm is specifiek ontworpen om de gemeenschappelijke belangen van woning/appartementseigenaren te behartigen. Hier kan ook omringende natuur bij horen. Omdat het in Zeijen niet gaat om woningen/appartementen met natuur, laten we deze optie hier buiten beschouwing.

De mogelijkheden van de andere drie rechtsvormen zijn grotendeels bepaald door de wet- en regelgeving, zowel op juridisch- als fiscaal gebied. Hieronder belichten we kort wat zijn de verschillen zijn en welke rechtsvorm het meest geschikt zou kunnen zijn voor het nieuwe malegenootschap. Aspecten met betrekking verzekeringen, overeenkomsten e.d. zijn niet gedetailleerd uitgewerkt, omdat deze te sterk afhankelijk zijn van keuzes in een concrete situatie.

Rechtsvorm

Zoals ook al beschreven in paragraaf 4.2.1. beoogt een stichting door middel van bepaalde activiteiten en met een hiervoor geoormerkte hoeveelheid geld een bepaald doel te realiseren, dat is vastgelegd in de statuten. De bestuurssamenstelling en opvolging is vastgelegd in de statuten. Het bestuur bepaalt en beslist. Een stichting heeft geen leden die zeggenschap hebben. Er kunnen wel donateurs zijn, maar deze hebben geen stem als er beslissingen moeten worden genomen.

Een vereniging wordt gevormd door haar leden die zich gezamenlijk inzetten voor het doel van de vereniging. De leden kunnen natuurlijke personen of rechtspersonen zijn. Anders dan bij een Stichting hebben leden invloed op het beleid via de algemene ledenvergadering. Bij het nemen van beslissingen heeft ieder lid stemrecht. Leden betalen contributie, maar het is ook mogelijk om geld aan de vereniging te schenken. Het is mogelijk om in de statuten te bepalen dat geldgevende leden meer stemmen hebben dan contribuanten.

Het bestuur, waarvan de samenstelling statutair kan zijn geregeld, legt verantwoording af aan de leden over het gevoerde beleid en beheer.

Een coöperatieve vereniging stelt zich ten doel om in bepaalde geldelijke behoeften van haar leden te voorzien. De coöperatie is daardoor nauw verwant aan de vennootschap, die een winstoogmerk heeft en de behaalde winst (deels) uitkeert aan de aandeelhouders. Omdat de coöperatieve vereniging specifiek tot doel heeft om te ondernemen, lijkt deze rechtsvorm minder of niet geschikt voor een malegenootschap dat deze doelstelling niet heeft.

Zowel de gewone vereniging als de stichting zijn geschikte rechtsvormen voor een nieuw malegenootschap, het dorpslandgoed.

Het zou mogelijk zijn om ten behoeve van de aankoop en het beheer van (natuur-)terreinen een nieuwe vereniging of stichting op te richten. Deelnemers zouden kunnen zijn (en/of):

- o Stichting Zeijerwiek
- o vrijwilligers van Stichting Zeijerwiek
- o individuele bewoners, geen vrijwilligers van de Zeijerwiek
- o de Boermarke Zeijen, kadastraal bekend als “Markegenooten van Zeijen”
- o de individuele leden van de Boermarke Zeijen
- o een aantal specifieke landgoedeigenaren in de directe omgeving van Zeijen (nu waarschijnlijk al lid van de Boermarke Zeijen)

Er zijn op dit moment twee landgoederen “in wording”. Eén agrariër is gestopt met zijn bedrijf en heeft zijn grond verkocht met uitzondering van 15 ha. die hij gaat omvormen tot landgoed. Het tweede landgoed “in wording” is van een ondernemer, die land heeft verworven met dit doel.

Financiën

Ongeveer 90% van de bevolking van Zeijen en omstreken is nu donateur van de huidige Stichting Zeijerwiek. Er mag verwacht worden dat dit ook voor een eventueel nieuw malegenootschap mogelijk zou zijn. De vraag is echter of deze donaties toereikend zullen zijn voor alle kosten, indien er meer natuur onderhouden gaat worden. Het zal zeker niet voldoende zijn voor de aankoop van nieuwe natuurterreinen.

Een stichting kan donaties of bedragen ontvangen uit schenkingen of erfenissen.

Leden van een vereniging zijn meestal statutair gehouden aan het leveren van een jaarlijkse financiële bijdrage, wat een financiële basis levert voor de dekking van algemene (bestuurs)kosten. Een vereniging heeft hiermee een gestage, maar over het algemeen niet zo grote stroom inkomsten.

Ook aan een vereniging kunnen bedragen worden gedoneerd uit schenkingen of erfenissen.

Voor natuurbeheerders die terreinen hebben met als hoofdfunctie natuur beheren zijn drie subsidies beschikbaar. De grenzen van deze natuurterreinen staan in het Natuurbeheerplan van de provincie.

- *Subsidie Natuurbeheer*: een jaarlijkse vergoeding voor het beheer van natuur.
- *Subsidie Landschapsbeheer*: een jaarlijkse vaste vergoeding voor het onderhoud van landschapselementen die bijdragen aan het in stand houden van het karakter van het landschap in de regio.
- *Subsidie Recreatiebeheer*: een jaarlijkse vergoeding voor de kosten die gemaakt worden om het terrein open te stellen voor recreanten. Dit kan alleen in combinatie met de subsidie Natuurbeheer.

Daarnaast zijn er verschillende fondsen ten behoeve van inrichting van bos en natuur. Zo kan het Nationaal Groenfonds, in 1994 opgericht door Rijk en Provincies, inrichting van bos en/of natuur door particulieren en bedrijven ondersteunen met advies en financiering. Ook kunnen er vergoedingen beschikbaar zijn in het kader van het leveren van groene en blauwe diensten.

Fiscale aspecten

De fiscale aspecten zijn ongeveer gelijk, of het nu gaat om een stichting of vereniging.

Als het nieuwe malegenootschap tot doel heeft natuur te beheren, betaalt de organisatie –of het nu een stichting of een vereniging is- geen belasting over het jaarresultaat, noch over het vermogen. De vereniging of stichting betaalt wel OZB en waterschapsbelasting. Hoe meer terreinen en waterlopen in bezit zijn, des te hoger zal de belasting zijn.

Als het gaat om een aaneengesloten terrein van ten minste 5 ha met minimaal 30% bos of natuur, dat is opengesteld voor publiek, dan kan het terrein worden gerangschikt onder de Natuurschoonwet 1928. Ook rechtspersonen zoals een stichting of vereniging kunnen eigenaar zijn van een “NSW-landgoed”. De fiscale druk op het natuurgebied daalt dan flink. Bij openstelling wordt de bestemmingswaarde op nul gezet. Er is vrijstelling van OZB en van Vermogensrendementheffing op de gronden en van erf-/schenkbelasting /successierecht. Bij rechtspersonen is ook een vrijstelling van vennootschapsbelasting mogelijk. Wel zijn er een aantal verplichtingen zoals de instandhoudingsverplichting van minimaal 25 jaar.

Zoals eerder aangegeven, kunnen aan de vereniging of stichting bedragen worden gedoneerd uit schenkingen of erfenissen. De vereniging of stichting dient hierover schenk- of erfbelasting te betalen, tenzij zij de ANBI-status heeft of de natuurterreinen een onder de Natuurschoonwet opengesteld landgoed betreffen.

Mensen

De vrijwilligers zijn nu verzekerd via een verzekering bij de VNG. De vereniging zal zelf zorg moeten dragen voor een adequate verzekering van leden die (onderhouds)werkzaamheden verrichten ten behoeve van de vereniging.

Opbrengsten, producten

Over de materiële opbrengsten van Stichting Zeijerwiek zijn, voor zover dat nodig is, afspraken gemaakt. Als een nieuwe vereniging of stichting wordt opgericht, dan zullen er, zeker als een aantal landgoederen toetreedt, veranderingen optreden in de opbrengsten en producten. Hoe de materiële opbrengsten dan moeten worden verdeeld, is een punt dat moet worden uitgewerkt.

Op dit moment bestaan nog geen concrete inzichten over welke producten of opbrengsten het zou kunnen gaan anders dan de in paragraaf 4.2.1 genoemde.

SWOT-analyse

Sterke punten: Ook hier geldt dat door het lokale karakter van het dorpslandgoed een groot draagvlak te verwachten valt onder de bevolking. Er wordt een krachtig collectief gevormd dat een goede gesprekspartner is voor allerlei overheden en instanties.

Zwakke punten: Stichting Zeijerwiek in zijn huidige vorm is een kleine organisatie, waar vrijwilligers zich thuis voelen. Als er een grotere stichting of vereniging zou worden opgericht, zou dit een vervreemdend effect kunnen hebben. Ook het formaliseren van afspraken en strakker beregelen van zaken, wordt door vrijwilligers niet altijd gewaardeerd. De vrijwilligheid gaat er naar hun gevoel misschien af en dit zou demotiverend werken.

Kansen: door de bundeling van krachten van een aantal eigenaren ontstaat een collectief dat zich in contact met zijn omgeving sterk kan opstellen. Het kan als organisatie mogelijk aanspraak maken op fondsen of subsidies die niet zijn weggelegd voor particulieren.

Als Stichting Zeijerwiek onderdeel zou zijn van de VvE/Coöperatie dan gelden hiervoor alle sterke punten die ook genoemd zijn bij de rechtsvorm 'stichting'.

Bedreigingen: de bedreigingen voor een nieuw malegenootschap/dorpslandgoed zijn te vinden in wet- en regelgeving, die zodanig zou kunnen veranderen dat de vereniging/stichting zijn doel niet kan nastreven op de beoogde wijze. Daarnaast speelt ook hier de factor van voldoende vrijwilligers om het werk te doen en het vinden van voldoende financiële middelen om de natuurterreinen te kunnen onderhouden of soms zelfs te verwerven.

4.2.3 Fusie van Stichting Zeijerwiek met Boermarke Zeijen

Rechtsvorm

De Boermarke Zeijen is een vereniging van grondeigenaren binnen de oude boermarkegrenzen. Alle grondeigenaren binnen die grenzen die 2 ha grond of meer bezitten, zijn lid.

De Boermarke Zeijen kon ons geen eigen statuten overleggen, maar verwees naar de Vereniging van Boermarken in Drenthe. Deze vereniging is in 1991 opgericht, omdat de 87 Drentse boermarken toen sterk de behoefte voelden om de krachten te bundelen.

De doelstelling van de Vereniging van Drentse Boermarken is omschreven als: *"het nemen of bevorderen van maatregelen die bijdragen aan het instandhouden van de Drentse boermarken en boerschappen en van het platteland in de provincie Drenthe, alles in de ruimste zin des woords."* De leden van een boermarke hebben stemrecht.

Mocht Stichting Zeijerwiek één van de leden van de Boermarke Zeijen worden, dan zal zij één stem hebben. Binnen de Vereniging van Drentse Boermarken heeft zij dan geen eigen stem, omdat zij wordt vertegenwoordigd door de boermarke waar zij lid van is.

De vraag is of de Stichting hiermee het gevoel heeft dat haar doelstelling en belang voldoende behartigd wordt.

Financiën/eigendommen

De Boermarke Zeijen bezit een aantal gemeenschappelijke percelen: de Brink, schoolbrink, enkele kleine percelen bos, houtwallen en zandpaden. Deze worden gezamenlijk onderhouden en beschikbaar gesteld aan de dorpsgemeenschap voor activiteiten.

De Boermarke verpacht het jachtrecht, waarvoor een vergoeding per ha in rekening wordt gebracht. Van deze inkomsten worden o.a. (kleine) werktuigen gekocht voor gemeenschappelijk gebruik. Ze worden beschikbaar gesteld aan leden en dorpsgemeenschap voor onderhoud van het landschap.

Mochten er natuurterreinen van Staatsbosbeheer of een andere terreinbeherende organisatie verkocht gaan worden, dan is het de vraag of deze gekocht gaan worden door de nieuwe rechtspersoon, die ontstaan is uit de fusie van de Boermarke en Stichting Zeijerwiek. Het ligt meer voor de hand dat er interesse zal zijn voor de aankoop door individuele boeren, die hiermee willen voldoen aan de door Europa voorziene verplichte vergroeningsmaatregel rond ecologische aandachtsgebieden.

Er zijn nu twee subsidies voor agrarisch natuurbeheerders die landbouwgrond in Nederland beheren.

- *Subsidie via collectief agrarisch beheerplan:* een jaarlijkse vergoeding per agrarisch ondernemer die meedoet aan een provinciaal collectief beheerplan voor weide- en akkerbeheer. De

provincie stelt een gebiedscoördinator aan die samen met de agrarisch ondernemers jaarlijks het collectieve beheerplan maakt.

- *Subsidie individueel agrarisch natuurbeheer*: een jaarlijkse vergoeding voor natuurlijk beheer van landbouwgrond in het gebied dat de provincie heeft aangewezen in het Natuurbeheerplan. Deze laatste is echter voor particulieren en niet voor de Boermarke als organisatie of voor het nieuwe malegenootschap.

In juni 2013 heeft de staatsecretaris van Economische Zaken aangegeven dat de subsidies voor agrarisch natuurbeheer mogelijk worden herzien, waarbij de boeren niet meer afzonderlijk subsidie kunnen ontvangen, maar alleen dan wanneer zij zich aansluiten bij een gebiedscollectief, samen met de natuurbeheerders.

De vraag is of Stichting Zeijerwiek door een fusie met de Boermarke meer middelen zal weten te verwerven voor haar doelen.

Fiscale aspecten

Als we aannemen dat de fusie van de Boermarke en Stichting Zeijerwiek zal leiden tot een nieuwe vereniging/malegenootschap, dan is de vraag volgens welke grondslag dit nieuwe malegenootschap door de belastingdienst beoordeeld zal worden: als “ondernemer” en daarmee zwaarder fiscaal belast of als niet-ondernemend, zoals beschreven in paragraaf 4.2.2.

SWOT-analyse

Sterke punten De Boermarke Zeijen is een sterke en actieve organisatie, die sterk geworteld is in de dorpsgemeenschap. Ze genieten het vertrouwen van de streek, met name van de eigen agrariërs. Ze hebben goede relaties met o.a. de Provincie Drenthe, de gemeente Tynaarlo, de Agrarische Natuurvereniging in Drenthe en andere instanties.

De Boermarke ziet onder andere faunabeheer en een goed jachtbeheer als één van haar taken. Er zijn voldoende leden van de Boermarke die waarschijnlijk –hetzij persoonlijk, hetzij als lid van de Boermarke- bij willen dragen aan de aankoop van natuurterreinen, zeker als deze mee mogen tellen bij de 7% natuurterrein die elke agrariër –volgens de Europese afspraken- in stand moet gaan houden. De vraag is of bestaand natuurterrein als zodanig mag gelden of dat deze 7% alleen tot stand kan komen door de inrichting van nieuwe natuurterreinen.

Zwakke punten: de Boermarke kijkt op een andere manier naar natuurbeheer dan een natuurorganisatie of Stichting Zeijerwiek. Het (agrarisch/economisch) belang van de boeren prevaleert en hierbinnen heeft het agrarisch natuurbeheer zijn plek gevonden. Landelijke en Europese politici zien volop mogelijkheden om agrariërs een grotere rol in natuurbeheer te laten spelen. Extra financiën worden beloofd om hier invulling aan te kunnen geven. Maar zijn natuur en landbouw goed te verenigen? Diverse onderzoeken wijzen uit dat agrarisch natuurbeheer wel effect kan hebben op de toename van de natuurwaarden, maar door verschillende oorzaken niet overal het door natuurbeheerders beoogde resultaat opleveren.

Kansen: Om te voldoen aan Europese richtlijnen is de Boermarke bereid om natuurterreinen te kopen. Een aantal leden zal mogelijk in staat zijn om de benodigde financiële middelen hiervoor vrij te maken of te verwerven; misschien is ook de Boermarke als organisatie in staat om gemeenschappelijke gronden te verwerven.

Bedreigingen: De economische drijfveren achter het agrarisch natuurbeheer dragen het risico in zich dat de kwaliteit van de natuur zich niet zo kan ontwikkelen als een natuurbeherende

organisatie graag zou zien. Indien de organisatie zich vooral richt op agrarische natuurbeleid en niet op een integraal natuurbeleid, dan ontstaat het risico dat bij het wegvallen van de subsidies voor de agrarische natuur, ook de zorg voor de overige natuuraspecten zal verdwijnen.

4.3 Toekomstscenario's voor Veeningen

Voor Veeningen zijn drie scenario's te benoemen:

0. Situatie ongewijzigd: eigenaren beheren hun eigen terreinen/percelen
1. Bewoners nemen eigendom van anderen vergaand in beheer
2. Bewoners worden eigenaar van percelen

Slechts twee van deze drie mogelijkheden zijn reëel als toekomstscenario. Immers, het nul-scenario behelst een ongewijzigde voortzetting van de oude situatie, maar is feitelijk alleen nog een theoretische optie. In praktijk zijn er al allerlei ontwikkelingen in gang gezet en delen van het plan zijn inmiddels gerealiseerd. Ook al is er formeel nog niets geregeld, de uitgangssituatie is anders dan het vertrekpunt in de dorpsvisie. Het proces is zo goed als onomkeerbaar: het terugkeren naar scenario 0 zou inhouden dat gerealiseerde onderdelen van het plan mogelijk ongedaan zouden moeten worden gemaakt.

In praktijk bevindt Veeningen zich momenteel ergens midden tussen scenario 0 en 1.

Scenario 1 en 2 worden daarom nader bekeken volgens hetzelfde stramien als hiervoor bij casus Zeijen.

Om de huidige situatie inzichtelijk te maken is er door Plaatselijk Belang een matrix opgesteld die inzicht geeft in de verhoudingen die nu en in de toekomst gaan spelen:

	Huidige situatie			Toekomstige situatie		
	Eigenaar grond	Eigenaar voorzieningen	Beheer	Eigenaar grond	Eigenaar voorzieningen	Beheer
Gebied A Sportveld/houtwal	Gemeente	Dorp Gemeente	VeFo 1) Gemeente Dorp	Gemeente	Dorp	Dorp
Gebied B Bos	Erven ten Kate	Geen voorzieningen	Erven ten Kate	Erven ten Kate 2)	Dorp	Samen?
Gebied C Bos	Drents Landschap	Geen voorzieningen	Drents Landschap	Drents Landschap	Dorp	Samen?

1) Korfbalvereniging **V**eeningen/**F**ort

2) Mogelijk wordt de grond in de toekomst verkocht

4.3.1 Bewoners nemen percelen vergaand in beheer

Rechtsvorm

Initiatiefnemer, Plaatselijk Belang, is een vereniging. Bewoners van het dorp zijn lid van deze vereniging en hebben zeggenschap via de algemene ledenvergadering.

Wij hebben de Statuten van de vereniging niet bestudeerd en dus niet kunnen beoordelen of het beheren en onderhouden van (bos)percelen past binnen de doelstelling van de vereniging en of de vereniging statutair bevoegd is om eigenaar te zijn van speelelementen of –objecten die in het bos worden geplaatst.

Als onderhoud en beheer van de terreinen en de daar te plaatsen elementen niet vanuit Plaatselijk Belang in zijn huidige vorm kunnen worden verricht, dan zijn er meerdere opties:

- Het aanpassen van de statuten van Plaatselijk Belang
- Het onderbrengen bij een andere organisatie, bijvoorbeeld het dorpshuis, indien het onderhoud en beheer van het centrum wel binnen de doelstelling van die organisatie past.
- Het oprichten van een nieuwe vereniging of stichting, waarbij het mogelijk is om bestaande verenigingen in het dorp in deze vereniging of stichting te laten opgaan.

We sluiten in dit geval al aan bij de bevindingen uit het vorige hoofdstuk, namelijk dat een stichting of vereniging de beste rechtsvorm is voor een nieuw malegenootschap.

In alle drie de genoemde opties zal er dus sprake zijn van een vereniging of stichting die het beheer en onderhoud van de bospercelen en de daarin geplaatste elementen tot doel heeft.

Elke optie heeft voor- en nadelen. Het is aan de dorpsbewoners om te kiezen welke argumenten het zwaarste wegen.

Financiën

Plaatselijk Belang is een kleine vereniging. Alhoewel een hoog percentage van de huishoudens in Veeningen lid is (à € 4,- per jaar), zijn de inkomsten gering en hooguit voldoende om de kosten van de reguliere activiteiten in het kader van de belangenbehartiging te bekostigen.

Daarnaast is het wel mogelijk om van gemeente De Wolden een bijdrage te krijgen ten behoeve van het realiseren van de dorpsvisie. Deze gemeente zal in de toekomst waarschijnlijk ook bereid zijn een vergoeding te betalen indien openbaar groen door het dorp wordt onderhouden. De hoogte hiervan is nog niet bekend.

De aanleg van speelelementen en een belevingspad zullen dus niet direct gefinancierd kunnen worden door de vereniging. De vereniging of de nog op te richten stichting of vereniging kan wel optreden als de aanvragende rechtspersoon bij het verwerven van financiering bij onder andere vermogensfondsen en subsidiënten.

Er zijn verschillende fondsen ten behoeve van de inrichting van bos en natuur. Zo kan het Nationaal Groenfonds, in 1994 opgericht door Rijk en Provincies, inrichting van bos en/of natuur door particulieren en bedrijven ondersteunen met advies en financiering.

Ook kunnen er vergoedingen beschikbaar zijn in het kader van leveren van groene en blauwe diensten. Drents Particulier Grondbezit (DPG) adviseert en behartigt de belangen van particuliere grondeigenaren in de provincie met betrekking tot allerlei regelingen, subsidies en vergoedingen.

Zolang de Erven ten Kate hun bosperceel in eigendom hebben, kunnen ze zich aansluiten bij het DPG.

Bij verkoop aan de dorpsgemeenschap is het DPG wellicht ook een mogelijke ondersteunende partij voor de nieuwe eigenaarscombinatie.

Fiscale aspecten

Omdat de fiscale aspecten van de vereniging of stichting dezelfde zijn bij casus Zeijen, verwijzen wij voor de beschrijving naar paragraaf 4.2.2

Verzekeringen

De vrijwilligers zijn verzekerd via de eigen gemeente, via een verzekering van het VNG.

Elke vrijwilliger heeft daarnaast zelf zijn aansprakelijkheidsverzekering.

Indien de bewoners in eigen beheer belevingselementen en –objecten aanleggen in de bospercelen, zullen er afspraken moeten worden gemaakt met de eigenaren van de grond. Wie is aansprakelijk en wie verzekert wat?

Regelgeving, (wettelijke) bepalingen, contracten, overeenkomsten e.d.

Alle afspraken die tot nu toe zijn gemaakt, zijn mondelinge afspraken. Er is nog niets officieel vastgelegd. Ongetwijfeld hebben gemeente De Wolden en Drents Landschap richtlijnen ten aanzien van het beheer van de aan hen toebehorende terreinen.

Mensen

De bewoners van Veeningen steken veel vrije tijd in het aanleggen van hun belevingspad, het bosonderhoud, het realiseren van “*het Groene Hart*”. Bij het uitwerken van de plannen heeft men, als deelnemer aan de leefbaarheidswedstrijd van de Koninklijke Nederlandse Heidemij (KNHM) medewerking gehad Arcadis ten behoeve van het ontwerp.

Er wordt ook samengewerkt met Landschapsbeheer Drenthe, die in opdracht van gemeente De Wolden, het landschapsbeheer faciliteert.

Opbrengsten, producten

De vrijwilligers uit Veeningen investeren tijd en arbeid vanuit de betrokkenheid bij hun leefomgeving. Deze beschouwen zij als hun (emotionele) eigendom. Zij zijn bereid om erin te investeren en hiervoor terug te krijgen:

- o een aantrekkelijke leefomgeving
- o buiten spelen voor de kinderen
- o lichaamsbeweging voor volwassenen: sport of bezig zijn in de natuur
- o gezelligheid
- o wat hout voor de open haard

De vrijwilligers zijn al bezig om diverse speelelementen en –objecten in de bospercelen te realiseren. Hiervan zullen zij, op enigerlei wijze, zelf eigenaar (willen) worden. Indien dit niet geregeld wordt, behoren de opstallen en elementen toe aan de eigenaar van de grond.

SWOT-analyse

Sterke punten: door de idealistische achtergrond en het emotionele eigendom van de leefomgeving is er een groot draagvlak onder de bevolking. Veeningen is net als Zeijen nog klein

en overzichtelijk, ons kent ons. Afstanden en schaal zijn overzichtelijk, waardoor men zich makkelijk identificeert met de doelstelling.

Plaatselijk Belang heeft goede contacten met overheden en instanties.

Zwakke punten: Veeningen heeft een bijzonder ambitieus plan voor een klein dorp. Er is echter veel geld nodig om alles te realiseren. Het is de vraag of dit allemaal lukt.

Het project zal zich uitstrekken over meerdere jaren. Op dit moment zijn de bewoners enthousiast en werken ze mee, maar er is continuïteit nodig. Of dat lukt, zal de toekomst moeten leren.

Kansen: door het doel, het versterken van het centrum en het betrekken van de school, het dorps huis en (sport)verenigingen, is de kans op het behoud van draagvlak groter.

Er liggen voor “*het Groene Hart*” nog allerlei nieuwe plannen en ideeën, die mensen uitdagen en motiveren om zich in te zetten.

Bedreigingen: de bestuurlijke basis is smal en dus kwetsbaar voor het ambitieuze plan.

4.3.1 Bewoners nemen percelen in eigendom

In de besprekingen is aan de orde geweest dat het bosperceel, dat nu nog particulier eigendom is van de Erven ten Kate, mogelijk in de toekomst verkocht zou kunnen worden. Bij de bewoners bestaat de angst dat bij verkoop aan een willekeurige derde, de functie en kwaliteit van het bos in het gedrang zou kunnen komen, waarmee de leefbaarheid van de omgeving kan worden aangetast. Plaatselijk Belang verwacht dat bewoners op het moment dat verkoop aan de orde zou komen, bereid zouden zijn om percelen in eigendom te verwerven. Mogelijk zou een aantal particulieren bereid zijn om hierin geld te investeren. De bedreiging voor de leefomgeving van het dorp is de drijfveer hierachter.

Doordat wij niet in staat zijn geweest zelf met de eigenaren te spreken, hebben we dit scenario niet concreet kunnen verkennen.

In Veeningen is men ook nog niet gericht met dit onderwerp bezig. Ten eerste is verkoop van (één van) de bospercelen op korte termijn niet te verwachten. Ten tweede brengt het regelen van alle aspecten rond het onderhoud en beheer van de twee bospercelen en de opstallen/elementen op dit moment meer dan voldoende werk met zich mee.

Mocht echter het moment van verkoop daar zijn en mochten particulieren in Veeningen bereid zijn te investeren in particulier bosbezit, dan verdient het de voorkeur om te zoeken naar een manier om dit gezamenlijk te doen in de vorm van een stichting of vereniging.

Ook al zouden de bewoners, die de aankoop financieren, gevrijwaard worden van een bijdrage in de onderhoudskosten, toch zullen zij jaarlijks aangeslagen worden voor OZB en aaterschapslasten. Het particuliere bezit van natuurterreinen kost de particuliere eigenaar dus jaarlijks geld.

Als een stichting of vereniging de percelen in eigendom krijgt door donaties van een aantal particulieren, dan is deze rechtspersoon verantwoordelijk voor het betalen van de belasting.

Bovendien zal er geen erf- of schenkbelasting meer verschuldigd zijn op het moment dat één van de eigenaren overlijdt en het eigendom in andere handen overgaat.

Eigenaarschap in de vorm van een vereniging of stichting biedt ook de meeste garanties voor de bewoners van het dorp op het behoud van de functies.

Het verdient aanbeveling om bij het opstellen van de overeenkomsten over het beheer van het bos van de Erven ten Kate een clause op te nemen, waarin aan de dorpsbewoners bij een mogelijke verkoop, het eerste recht van koop wordt geboden.

5 Conclusies

Probos heeft in 2011 in opdracht van *InnovatieNetwerk* een onderzoek gedaan naar en een rapport opgesteld over “**Nieuwe Malebossen**, concept voor een nieuwe financieringsvorm voor het beheer van bestaande bossen en de aanleg van nieuwe bossen”.

Door *InnovatieNetwerk* werd in 2012 een drietal pilots gezocht in den lande. Aan *Buurtgroen*, specialist in sociale participatieprojecten in de groene leefomgeving, werd de opdracht gegund om een geschikte situaties te zoeken waar bewoners bereid waren hun groene leefomgeving (vergaand) in beheer te nemen of mogelijk zelfs in eigendom. In Zeijen en Veeningen vonden wij dergelijke bewonersgroepen.

5.1 Conclusies casus Zeijen

In Zeijen is al bijna 30 jaar Stichting Zeijerwiek actief die zich actief bezig houdt met het onderhoud en beheer van landschapselementen in de directe omgeving van Zeijen. Door de jaren heen zijn diverse landschapselementen, zoals het kanaaltje “de Zeijerwiek” en een aantal veentjes hersteld.

Als gevolg van het landelijk beleid, de zich terugtrekkende overheid, minder geld voor de natuur en de daarmee samenhangende (gedwongen) verkoop van natuurterreinen, zag Stichting Zeijerwiek een dreiging ontstaan voor de omgeving van Zeijen. Het waardevolle cultuurhistorische landschap zou in verval kunnen raken en kunnen verdwijnen als onderdelen ervan zouden worden verkocht aan de hoogst biedende die behoud van het landschap niet als hoogste doel heeft. Dat leidde ongerustheid bij de Stichting.

Inmiddels, na de evaluatie van de eerste verkooppilot van terreinen van Staatsbosbeheer in Daarle (Overijssel), is de beslissing tot de gedwongen verkoop teruggedraaid. Er is weer tijd voor overleg en de ontwikkeling van een beheersvisie op het gebied.

Als de situatie zou blijven zoals hij nu is, heeft Stichting Zeijerwiek geen directe behoefte aan het verwerven van meer eigendommen. Stichting Zeijerwiek heeft zich nooit tot doel gesteld om eigenaar te worden van natuurterreinen. Toch heeft zij in het verleden besloten tot de aankoop van circa 3300 m² terrein grenzend aan de Zeijerwiek die in haar beheer gedeeltelijk is hersteld in de oude staat.

Zij heeft wel wensen dat bepaalde terreinen die nu nog een landbouwbestemming hebben een natuurbestemming krijgen, maar zij ziet zichzelf niet primair als eigenaar. Dat zou ook een terreinbeherende organisatie mogen zijn. Echter, het feit dat deze organisaties, zoals Staatsbosbeheer en Drents Landschap over minder middelen zullen beschikken en op dit moment eerder moeten verkopen dan mogen aankopen, maakt dat ook Stichting Zeijerwiek anders kijkt naar een eventuele aankoop van de terreinen.

Maar als er terreinen verkocht zouden worden die door Stichting Zeijerwiek worden onderhouden, -wat niet uitgesloten is- dan verandert de situatie beslist. De kwaliteit van de leefomgeving dreigt dan achteruit te gaan. De waarde van het cultuurhistorisch waardevolle

landschap kan verminderen. Hierdoor zou de behoefte kunnen ontstaan om natuur in de directe omgeving zelf ver(der)gaand in beheer of misschien zelfs in eigendom te nemen.

Wij hebben in onze verkenning gekeken naar drie toekomstscenario's:

1. Stichting Zeijerwiek, ongewijzigd
2. (Dorps)landgoed, samenwerkingsverband van diverse eigenaren
3. Fusie van de Stichting Zeijerwiek met de Boermarke Zeijen

De Stichting Zeijerwiek is niet kapitaalkrchtig genoeg om zelf aankopen te doen. Hiervoor zouden fondsen en sponsors moeten worden geworven. Naar verwachting is er –in deze tijden van recessie- onder de bewoners van Zeijen niet veel animo om zelf veel geld te investeren. Misschien willen de bedrijven in Zeijen en directe omgeving optreden als sponsor. Dit is in het verleden bij lokale problemen/wensen vaker gebeurd. Scenario 1 blijkt dus weinig zekerheid te bieden naar de toekomst.

Een fusie met de Boermarke Zeijen (scenario 3) biedt niet de garantie voor het behoud van de natuurwaarden zoals die door de Stichting Zeijerwiek worden nagestreefd. De Stichting Zeijerwiek zou onderdeel worden van een groter geheel en te weinig zeggenschap houden om haar eigen doelstellingen na te kunnen blijven streven.

Samenwerking met meerdere, andere grondeigenaren in en rond Zeijen lijkt de beste kansen te bieden, kortom de vorming van een malegenootschap. Hierbij valt te denken aan Staatsbosbeheer, de gemeente Tynaarlo, het waterschap Noorderzijlvest en landgoederen, bestaand of in aanleg.

Het onderzoek bracht helderheid over diverse aspecten die bij de vorming van een malegenootschap een rol kunnen spelen. Met name juridische en fiscale bleken van doorslaggevend belang. Al snel werd duidelijk dat de oude Middeleeuwse structuur van een malegenootschap, waarin alle deelnemers (mede)eigenaar zijn niet aantrekkelijk is voor de particuliere eigenaren. Zonder substantiële opbrengsten uit goederen of diensten kost natuureigendom namelijk alleen maar geld in de vorm van belastingen.

Welke rechtsvorm zou het malegenootschap dan moeten of kunnen hebben? De verkenning leerde dat een stichting of vereniging de voorkeur geniet. Een coöperatie en vereniging van eigenaren zijn minder toepasselijk of niet geëigend. Ook een Natuurschoonwet-BV komt niet in aanmerking alleen al omdat door de geringe omvang van minder dan 5 ha. een NSW-rangschikking niet tot de mogelijkheden behoort. Stichting Zeijerwiek streeft naar herstel en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Om deze te behouden, te verbeteren en naar de toekomst toe ook te garanderen is men bereid om verdergaande samenwerking te gaan zoeken met andere organisaties met soortgelijke doelen. Door samen te werken kan onderhoud mogelijk efficiënter worden uitgevoerd en kunnen onderhoudskosten misschien worden verminderd.

De samenwerking met terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer en de Boermarke Zeijen, biedt kansen. Er ontstaat een sterke organisatie, die zelf al beschikt over enig kapitaal, maar die door zijn doelstellingen ook in staat zal zijn nieuw kapitaal aan te trekken. De recent aangekondigde inperking van de subsidiemogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer maakt het

ook voor de leden van de Boermarke aantrekkelijk om samen met Stichting Zeijerwiek en Staatsbosbeheer een collectief te vormen om zo aanspraak te kunnen blijven houden op deze subsidies. Samenwerking met andere grondeigenaren zoals de gemeente Tynaarlo, het waterschap Noorderzijlvest en eventueel de landgoedeigenaren zal zorgen voor een sterker collectief. Hierdoor ontstaat de misschien de mogelijkheid om nieuwe terreinen te verwerven en o.a. de door Stichting Zeijerwiek geformuleerde wensen waar te maken. Door de verschillen in belangen en zienswijze kan de vorming van een dergelijk malegenootschap wel een proces van langere adem worden.

Het valt te overwegen om de vorming gefaseerd te laten verlopen. Omdat het bestuur inschat dat men binnen de looptijd van een jaar elkaar gevonden kan hebben in gemeenschappelijke doelen en afspraken, ontstaat al snel een samenwerkingsverband dat slagvaardig op kan treden als er terreinen gekocht moeten/kunnen worden.

De overige processen en afspraken met betrekking tot onderhoud en beheer kunnen geleidelijk verder vorm krijgen.

Geïnspireerd door het onderzoek naar de mogelijkheid van een malegenootschap heeft men inmiddels een eerste stap gedaan om verdergaande samenwerking te zoeken.

Of een organisatie met een gemeenschappelijk eigendom in de toekomst mogelijk zal zijn, is nog geen onderwerp van gesprek. Uitgangspunt is op dit moment een (vergaande) vorm van gezamenlijk beheer.

5.2 Conclusies casus Veeningen

Veeningen heeft enige jaren geleden een dorpsvisie opgesteld en is als gevolg hiervan gestart met de realisatie van een plan om de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van het centrum van Veeningen te versterken. Terwijl men begon met het gebied rond school, dorpshuis en sportvelden, werd het plan gaandeweg steeds ambitieuzer. Al gauw werd ook de groene omgeving geïntegreerd. Men wilde de bospercelen en het gemeentelijk groen verfraaien en verrijken en –daar waar het verwaarloosd was- ook zelf onderhouden. Het Centrumplan kreeg de naam *“het Groene Hart van Veeningen”*.

Trekker is Plaatselijk Belang. Vanuit deze vereniging is men in gesprek gegaan met eigenaren van de grond; er is een start gemaakt met het maken van afspraken over gebruik en beheer. Hierbij is gebleken dat er heel veel zaken zijn die uitgeregeld moeten worden, ook als het “alleen maar” gaat over gebruik en beheer.

Veeningen is druk doende om in de bospercelen o.a. een belevingspad aan te leggen, waarbij elementen en objecten geplaatst gaan worden op de grond van een andere eigenaar. Dit maakt dat er een recht van opstal moet worden gevestigd; taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden over onderhoud en gebruik zullen moeten worden geregeld evenals aansprakelijkheid.

De vraag is op dit moment of Plaatselijk Belang statutair bevoegd is om de benodigde taken en verantwoordelijkheden allemaal op zich te nemen. Vraag is ook welke taak en rol andere verenigingen (al dan niet aparte rechtspersonen) in dit proces kunnen en willen gaan innemen.

In de toekomst zal één van de bospercelen misschien worden verkocht. We hebben gezien dat particulier natuureigendom fiscaal niet aantrekkelijk is. Als bewoners toch willen investeren in hun leefomgeving en het bosperceel gezamenlijk willen kopen, dan kan dit het beste gebeuren vanuit een vereniging of stichting, waaraan zij geld doneren. Als grote donateurs meer zeggenschap willen dan kleine, dan dient dit geregeld te worden in de statuten.

Ook in Veeningen is men bezig met de eerste stappen naar het gezamenlijk beheer en het uitregelen van alle zaken die daarbij komen kijken: verantwoordelijkheden, bevoegdheden, aansprakelijkheid, verzekeringen, recht van opstal, afspraken over (kwaliteit) van beheer, verdeling van kosten/vergoedingen etc.

Als het “*het Groene Hart*” volgens plan is gerealiseerd en alle overeenkomsten zijn getekend, dan is de stap van “vergaand beheer” naar eigendom vooral een kwestie van de te kiezen rechtsvorm en de financiering.

5.3 Conclusies ten aanzien van een nieuw malegenootschap

Is het mogelijk een moderne pendant van het Middeleeuwse malegenootschap te herintroduceren als een organisatievorm voor gemeenschappelijk natuureigendom? Misschien wel naar de geest, maar niet naar de letter.

Het is mogelijk, maar lijkt in een aantal opzichten niet erg aantrekkelijk. Ondanks het feit dat de nieuwe eigenaren van de natuur geen rendement in harde valuta verwachten en tevreden zijn met een aantal voorrechten in het gebruik, een gezonde leefomgeving en het gezellig samen buiten bezig zijn, maken de fiscale gevolgen dat menigeen liever zal afzien van een officieel “waardeel”.

Vraag is immers ook wat je ermee moet als je verhuist of wanneer de eigenaar overlijdt? Wie wil het dan overnemen? Wat moet het opbrengen? Aan wie mag het worden overgedaan? Wat doe je als je het waardeel niet kunt verkopen, bijvoorbeeld in tijden van recessie, maar je je plichten niet kunt nakomen?

Vrijwilligers zijn bovendien niet happig op het vastleggen van allerlei verplichtingen. Het ondergraaft het gevoel van “vrijwilligheid” en maakt het eerder een verplichting. Dit doet afbreuk aan het plezier van de vrijwillige bijdrage.

We kennen in Nederland vele rechtsvormen, waaronder de stichting en de vereniging die zich uitstekend lenen voor het gezamenlijk beheer van natuurterreinen zonder dat de leden van de vereniging of donateurs van de stichting (formeel) eigenaar of aandeelhouder/geërfde zijn. Natuurmonumenten is misschien het bekendste voorbeeld van zo’n vereniging.

In de statuten van een stichting of vereniging kunnen allerlei zaken geregeld worden waar de deelnemers behoefte aan hebben. Dat kan per plaats, vereniging of stichting verschillend zijn. Maatwerk is dus altijd mogelijk.

Tijdens onze interviews hebben meerdere gesprekspartners gevraagd waarom we een nieuwe organisatievorm in het leven wilden roepen. Zij vonden dat er genoeg rechts- en organisatievormen zijn en dat we in Nederland eerder behoefte hebben aan minder rechtsvormen dan aan meer.

We leven in een tijd, waarin taken die eerder berustten bij overheden of andere instanties opgepakt worden door groepen burgers. Allerlei coöperaties zien het levenslicht. Het past dus in de tijd om gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen voor iets wat we belangrijk vinden. En in die zin kunnen we leren van de Malegenootschappen.

6 Draaiboek voor de implementatie van een malegenootschap

Meestal wordt bij een stappenplan voorzien in een voorbereidende fase en een implementatiefase. Ook in Zeijen en Veeningen lijkt dit een zinvolle aanpak. Maar, in beide situaties is er sprake van een rijdende trein. In beide situatie lopen er al allerlei acties die maken dat we niet meer van “scratch” af aan beginnen.

In beide situatie hebben we te maken met een aantal partijen die tal van zaken met elkaar moeten afstemmen en die, na de verkenning van alle benodigde aspecten, diverse afspraken zullen moeten vastleggen in één of meerdere convenanten of overeenkomsten.

In onderstaand stappenplan beschrijven we voor beide casussen de stappen die moeten worden genomen in de voorbereidende fase. Na de voorbereidingen zal het convenant of de overeenkomst kunnen worden getekend. Dit zal meteen het startsein voor de implementatie zijn. Per betrokken organisatie zal intern moeten worden uitgeregeld dat de afspraken worden nagekomen.

6.1 Casus Zeijen

In gesprek met de voorzitter van St. de Zeijerwiek, verkennen we de stappen die gezet zouden moeten c.q. kunnen worden als er een dorpslandgoed zou worden gevormd. Zoals eerder uitgelegd in dit rapport, spreken we liever van een dorpslandgoed of een coöperatie dan van een malegenootschap. Omdat er in Zeijen nog een actieve boermarkte functioneert, zou het gebruik van termen als “volmacht” en “waardeel” tot misverstanden kunnen leiden. De term “dorpslandgoed” is neutraal.

STAP 1: vaststellen bereik

Als eerste stap zal hypothetisch moeten worden vastgesteld over welk gebied zal worden gesproken. Is het de beperktere kring rond Zeijen, waarin kleine snippers van bijvoorbeeld Staatsbosbeheer liggen, of worden ook de Zeijerstrubben onderdeel van het proces? Output: er is vastgesteld over welk gebied gesproken wordt.

STAP 2: vaststellen stakeholders

In de volgende stap dient te worden vastgesteld wie de stakeholders zijn en of zij allen participeren. De mogelijke stakeholders zijn genoemd in hoofdstuk 3. Met het merendeel is in de analysefase gesproken, maar nog niet met allen. Er is niet gesproken met landgoedeigenaren en met bedrijven in de omgeving.

Het kan zijn dat al begonnen moet worden met stap 3, de belangenanalyse, om helder te krijgen wie allemaal willen deelnemen aan het proces om een dorpslandgoed te vormen.

Mogelijk willen niet alle stakeholders op dit moment al participeren. Het nemen van vervolgstappen is echter niet afhankelijk van het feit of alle stakeholders deelnemen. Output: er is vastgesteld wie (op dit moment) deelnemen aan het implementatieproces.

STAP 3: vaststellen van de rollen van de diverse stakeholders

De diverse stakeholders hebben verschillende rollen. Dit is al helder naar voren gekomen uit de voorstudie. Een gemeente heeft een andere rol dan een terreinbeherende organisatie. De Stichting Zeijerwiek heeft een andere rol dan de Boermarke Zeijen. Particuliere grondbezitters kunnen hun rol op verschillende manieren zien afhankelijk van hun eigen, persoonlijke doelen. Gebruikers zullen een andere rol hebben dan eigenaren.

De rollen hangen nauw samen met de belangen die de diverse stakeholders hebben. Het is belangrijk deze rollen helder te hebben, zodat ze niet in een later stadium van het overleg vertroebelend werken op het overleg en de afspraken.

Output: er is inzicht in de rollen van de diverse stakeholders, de overlap en de verschillen.

STAP 4: belangenanalyse

De volgende vraag die beantwoord moet worden is: op welke punten kunnen de stakeholders elkaar vinden? Waar liggen de gemeenschappelijke belangen? Vanzelfsprekend is het zaak om tevens de verschillen in beeld te brengen. Waar liggen mogelijk tegenstrijdige belangen of potentiële knelpunten.

Output: de gemeenschappelijke belangen zijn helder.

STAP 5: vaststellen gemeenschappelijk doel en randvoorwaarden

Om verder te kunnen praten over (vergaande) samenwerking of zelfs de vorming van een dorpslandgoed, zal vastgesteld moeten worden in welk doel de partijen/stakeholders elkaar vinden. Wat (ver)bindt hen? Waarnaar streven zij gezamenlijk?

Hierbij kan gedacht worden aan (onder meer) de volgende items:

- o het gebruik van het bedoelde gebied
- o het beheer van het bedoelde gebied
- o wat wil ieder investeren in tijd, geld of anderszins
- o wat verwacht men qua opbrengst

Bovendien moet vastgesteld worden binnen welke randvoorwaarden e.e.a. realiseerbaar is.

Output: het gemeenschappelijke doel is geformuleerd. Liefst in de vorm hoofddoelen en subdoelen. Er bestaat overeenstemming over de randvoorwaarden waarbinnen deze gerealiseerd kunnen worden.

STAP 6: procedures, kwaliteit en borging

Er dienen afspraken gemaakt te worden over wat partijen van elkaar verwachten, wat er zal worden gerealiseerd of geleverd. Wat gaan we samen doen en in welke fasering. Hoe gaan we afspraken maken over het beheer? Worden er jaarlijks plannen opgesteld? Wie stelt op? Wie accordeert? En over de financiën? Wie doet wat in dit proces? Verantwoordelijkheden en taken worden toegewezen. Welke inhoudelijke eisen worden gesteld? Wie controleert?

Output: er bestaat overeenstemming over procedures en kwaliteitseisen.

STAP 7: opstellen convenant

De overeengekomen punten op het gebied van de samenwerking worden vastgelegd in een convenant.

Output: er is een convenant dat ondertekend is door alle betrokkenen

6.2 Casus Veeningen

In gesprek met de voorzitter van Plaatselijk Belang en de trekker van het project, verkennen we de stappen die gezet zouden moeten c.q. kunnen worden voor het in beheer nemen van de arealen bos en gemeentelijk groen.

In Veeningen hebben we te maken met een dynamisch plan: de aanzet is gegeven in de dorpsvisie, maar het plan blijft zich ontwikkelen. Naarmate dorpsbewoners enthousiaster worden, ontstaan nieuwe ideeën, die kunnen worden toegevoegd.

Men is al begonnen met een aantal onderdelen, zoals het “open maken” van de eerst zo gesloten bosrand en het aanleggen van speelelementen en een belevingspad. Dit confronteert de betrokkenen in de gesprekken met het feit dat een aantal dingen al gerealiseerd is, zonder dat de formele aspecten zijn geregeld.

Ook in Veeningen zullen in principe de stappen die ook in de verkennende studie van de pilot zijn gedaan, moeten worden herhaald. Deze keer zullen de aspecten diepgaander moeten worden uitgewerkt en besproken. De betrokken partijen zullen het eens moeten worden over de inhoud.

STAP 1: vaststellen rechtsvorm

Plaatselijk Belang is een lokale belangenbehartiger die optreedt als trekker van het traject. Er zal gekeken moeten worden of het statutair mogelijk is dat Plaatselijk Belang de rol van beheerder en eigenaar van elementen/objecten op zich neemt. Zijn de huidige statuten toereikend? Is een aanpassing nodig? Kan het dorpshuis eventueel optreden als eigenaar/beheerder? Of is er misschien nog een andere c.q. nieuwe rechtspersoon nodig?

Output: duidelijkheid over de rechtspersoon die de verantwoordelijkheid gaat dragen.

STAP 2: vaststellen stakeholders

In de volgende stap dient te worden vastgesteld wie de stakeholders zijn en of zij allen participeren. De meeste stakeholders zijn genoemd in hoofdstuk 3. Met het merendeel is in de analysefase gesproken, maar nog niet met allen. Er is bijvoorbeeld ook nog niet gesproken met (sport)verenigingen.

Output: er is vastgesteld wie (op dit moment) deelnemen aan het implementatieproces

STAP 3: vaststellen bereik

Er is sprake van verschillende terreineigenaren en verschillende doelen te realiseren op hun terreinen. Als eerste stap zal moeten worden vastgesteld welke aspecten met welke stakeholder moeten worden geregeld. Er is een begin gemaakt van een matrix die aangeeft over welke terreinen van welke eigenaren het gaat en over welke opstal/elementen/objecten. Hieraan zullen

ook de afspraken over het beheer en onderhoud van de houtwal en het bos moeten worden toegevoegd.

Alle, dus ook de in de toekomst nog te realiseren elementen, zullen moeten worden geïnventariseerd. Ook de regels en (wettelijke) bepalingen die van toepassing zijn op de in de bospercelen te plaatsen elementen, moeten worden uitgezocht. Het is nodig om vast te stellen of regels en bepalingen nageleefd kunnen worden.

Output: er bestaat overeenstemming over de elementen waarover afspraken moeten worden gemaakt met welke terreineigenaren.

STAP 4: vaststellen van de rollen en belangen van de diverse stakeholders

De diverse stakeholders hebben verschillende rollen. Dit is al helder naar voren gekomen uit de voorstudie. Gebruikers zullen een andere rol hebben dan eigenaren.

De rollen hangen nauw samen met de belangen die de diverse stakeholders hebben.

Het is belangrijk deze rollen helder te hebben, zodat ze niet in een later stadium van het overleg vertroebelend werken op het overleg en de afspraken. Als sportverenigingen gebruik maken van een looppad, krijgen ze dan ook een rol in het onderhoud?

Output: er is inzicht in de rollen van de diverse stakeholders, de overlap en de verschillen.

STAP 5: vaststellen taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden

Wie gaat in de toekomst welke taken op zich nemen? Wie is aansprakelijk voor wat? Wie is bevoegd om wat te doen? Wie betaalt wat? Al deze vragen moeten voor de verschillende elementen op de verschillende terreinen worden bepaald.

Bovendien moet vastgesteld worden binnen welke randvoorwaarden e.e.a. realiseerbaar is.

Output: taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn vastgelegd.

STAP 6: procedures, kwaliteit en borging

Er dienen afspraken gemaakt te worden over wat partijen van elkaar verwachten, wat er zal worden gerealiseerd of geleverd. Worden er jaarlijks plannen opgesteld? Wie stelt op? Wie accordeert? Welke inhoudelijke eisen worden gesteld? Wie controleert?

Output: er bestaat overeenstemming over procedures en kwaliteitseisen.

STAP 7: opstellen overeenkomsten

Met elke eigenaar moet over het beheer en recht van opstal afspraken worden vastgelegd, mogelijk (soms) ook notarieel. Afspraken over procedures, kwaliteit en borging moeten eenduidig worden vastgelegd.

Bij het opstellen van een overeenkomst met de Erven Ten Kate verdient het aanbeveling om een bepaling op te nemen voor het geval de Erven zouden overwegen om daadwerkelijk tot verkoop over te gaan. Het zou de dorpsbewoners meer zekerheid verschaffen als zij zouden kunnen afspreken dat de gezamenlijke bewoners op dat moment eerste recht van koop zouden hebben.

Output: controleerbare afspraken zijn formeel vastgelegd en ondertekend.

7 Documentatie

Lijst van geraadpleegde literatuur:

- , Akte van Oprichting Vereniging van Boermarken Drenthe, 1991
--, Akte van Oprichting Stichting Zeijerwiek,
--, Het Drentse Landschap, kwartaalblad no.76, december 2012, pg. 35
[Boermarke Zijen], Landbouwvisie Zeijen 2010-2025, januari 2011 (interne publicatie)
Brusse, H.C.M., Nieuwe Malegenootschappen. Geschikte organisatievormen nader bekeken op zeggenschap en fiscaliteit. InnovatieNetwerk, 2013
Dirkse, G.M., Bostypen in Nederland, Wetenschappelijke mededelingen KNNV nr.208, 1993
Elerie, J.N.H., Weerbarstig land, een historisch-ecologische landschapsstudie van Koekange en de Reest, Regio Uitgevers Groningen, 1998
Heling, Roelof, Pioniers in het Landschap, Vrijwilligers in het natuurgebied Zeijerwiek. In Boekvorm Uitgevers bv, Assen, 2008
Hummel, L. en J. van der Struik (red.), Toekomst Drentse Boermarken. Een nieuwe weg.... Vereniging Drentse Boermarken, 2010
Jansen, P.A.G. en L.C. Kuiper, Hakhout; suggesties voor het beheer, Stichting Bos en hout, 2001
Jansen, P. en M. van Benthem, Historische bouselementen, Stichting Probos, Wageningen, 2005
Jansen, P. en M. van Benthem, Bosbeheer en biodiversiteit, Stichting Matrijs, Utrecht, 2008
Karres en Brands, Landgoed Zeijen, Tynaarlo, voorlopig ontwerp, 2009
Kleijn, D., Berendse, F., Smit, R., Gilissen, N. (2001). Agri-environment schemes do not effectively protect biodiversity in Dutch agricultural landscapes., *Nature* 413, 723-725, oktober 2001
Lanting, A. en J. van der Struik, brief aan leden van de Vaste Kamercommissie EL&I, 9 januari 2012
Maes, B, *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen*, Uitg.Boom, Amsterdam, 2006
Minkjan, P., H. Baas, H. Renes en P. Veen, Handboek Cultuurhistorisch beheer, Landschapsbeheer Nederland, Utrecht, 2006
Oldenburger, J. en P. Jansen, Nieuwe Malebossen. Concept voor een nieuwe financieringsvorm voor het beheer van bestaande bossen en aanleg van nieuwe bossen. Utrecht, november 2011
Otten, K, e.a., Van Seijen toen tot Zeijen.nu, stichting Historisch boek Zeijen, 2011
Spek, T, Het Drentse esdorpenlandschap, Uitgeverij Matrijs, Utrecht, 2004
Stortelder, A.H.F., P.W.F.M. Hommel, Broekbossen, KNNV uitgeverij, Utrecht, 1998
Tynaarlo, gemeente, Structuurvisie, Landschapsontwikkelingsplan Tynaarlo, 2009
Weeda, E.J., R., Ch. en T. Westra, Nederlandse oecologische flora, Wilde planten en hun relaties, deel 1 t/m 5, IVN/Vara, Amstelveen, 1985
Westhoff, V., P.A. Bakker, C.G. van Leeuwen, E.E. van der Voo, Wilde Planten, Flora en vegetatie in onze natuurgebieden, deel 1 t/ 3, Vereniging Natuurmonumenten, 1970

Lijst van geraadpleegde archieven voor rapporten, kaarten en afbeeldingen:

Internet:

- <http://www.boermarken.nl>
<http://www.tynaarlo.nl>
<http://www.drenthe.nl>
<http://www.zeijen.nu>
<http://www.bodemdata.nl/bodemdata.nl>
<http://www.boerennatuurzwk.nl/>
<http://www.watwaswaar.nl>
<http://www.historischecartografie.nl>
<http://www.bing.com/maps>
<http://members.ziggo.nl/jhslagter/centrumplan.htm>

<http://www.portaalnatuurenlandschap.nl>

<http://www.nationaalgroenfonds.nl>

<http://www.natuurbeheer.nu>

<http://www.grondbezit.nl>

Google Earth

Lijst van geraadpleegde personen:

Stichting Zeijerwiek en omgeving: A.de Groot en R.Heling

Gemeente Tynaarlo: J. Nanninga en J. Soppe

Belangenvereniging Zeijen: R. Parkins

Boermarke Zeijen: G. Brink en E. Emmens

Staatsbosbeheer: B.Hummelen en B.Jenster

Waterschap Noordzijlstervest: M. Nijhof

Belangenvereniging Veeningen: mw. D. Dubois

Dorphuis 't Markehuus Veeningen: J. Slagter

Projectgroep Veeningen: G. Rijker

Gemeente De Wolden: G. Velthuis en N. Velthuis

Drents Landschap: H. de Graaf

